

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»**

Кафедра педагогічних технологій початкової освіти

ПАСКАЛЬ О.В.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СКЛАДАННЯ АТЕСТАЦІЙНОГО
ЕКЗАМЕНУ**

**здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за
спеціальністю 231 Соціальна робота**

Одеса 2026

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. П. УРБИНСЬКОГО Висхідний шлях Української освіти	Освітній компонент Атестаційний іспит з соціальної роботи та соціальної педагогіки Галузь знань: 23 Соціальна робота Освітньо-професійна програма: Соціальна робота Спеціальність: 231 Соціальна робота Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) Рік навчання: 4 Семестр: 8 Обсяг ОК, кредити ЄКТС/години: 1/30 Мова навчання: українська
Укладач	Паскаль Олена Вікторівна Посада: доцент Вчений ступінь: кандидат педагогічних наук Профайл викладача: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=ru&user=FKT_8icAAAAJ
Контактна інформація	Paskal.OV@pdpu.edu.ua

Рецензенти:

Т.П. Хлівнюк – кандидат політичних наук, доцент, завідувачка кафедри соціальної роботи Одеського національного університета ім. І.І. Мечникова; Л.А.

В.А. Балакірєва – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогічних технологій початкової освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет».

Рекомендовано до друку вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (протокол № 11 від 26 березня 2026 року).

Методичні рекомендації для підготовки до складання атестаційного екзамену здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота // Уклад. : О.В. Паскаль. Одеса : Університет Ушинського, 2026. 68 с.

У методичних рекомендаціях подано змістові та організаційно-методичні засади підготовки до складання атестаційного екзамену здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота». У рекомендаціях систематизовано підходи до підготовки теоретичного питання, виконання практичного завдання та розв'язання ситуаційної задачі інтегративного характеру. Окрему увагу приділено організації підготовки здобувачів, критеріям оцінювання результатів атестаційного екзамену, типових помилок під час відповіді та способам їх попередження. Методичні рекомендації спираються на освітньо-професійну програму, чинні нормативні документи та компетентнісну логіку підготовки майбутнього фахівця із соціальної роботи й адресовані здобувачам спеціальності 231 «Соціальна робота».

ЗМІСТ

Вступ _____	3
1. Загальні положення _____	6
2. Нормативно-програмна основа атестаційного екзамену _____	8
3. Мета, завдання та функції атестаційного екзамену _____	10
4. Компетентнісна спрямованість атестаційного екзамену _____	13
5. Структура екзаменаційного білета _____	18
6. Методичні рекомендації до підготовки теоретичного питання _____	22
7. Методичні рекомендації до виконання практичного завдання з технологій соціальної роботи _____	27
8. Методичні рекомендації до розв'язання ситуаційної задачі _____	35
9. Організація підготовки здобувачів до атестаційного екзамену _____	42
10. Критерії оцінювання результатів атестаційного екзамену _____	46
11. Типові помилки здобувачів і як їх уникнути _____	47
Рекомендовані джерела інформації _____	51
Додатки _____	52

ВСТУП

Методичні рекомендації підготовлено для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Вони адресовані насамперед тим, хто завершує навчання за освітньо-професійною програмою «Соціальна робота» та готується до складання атестаційного екзамену як підсумкового етапу освітньої підготовки на бакалаврському рівні.

Призначення цього документа полягає не лише в тому, щоб окреслити загальні вимоги до атестаційного екзамену, а й у тому, щоб допомогти здобувачеві вибудувати зрозумілу й результативну стратегію підготовки. Методичні рекомендації систематизують логіку роботи з теоретичним матеріалом, практичними завданнями та ситуаційними задачами, спрямовують увагу на змістові акценти екзамену, допомагають співвіднести підготовку з очікуваними компетентностями і програмними результатами навчання, а також зменшують ризик фрагментарного або суто репродуктивного засвоєння матеріалу. Такий підхід відповідає логіки освітньо-професійної програми, яка орієнтує підготовку бакалавра із соціальної роботи на розв'язання складних спеціалізованих завдань і практичних проблем у соціальній сфері.

Користуватися цими методичними рекомендаціями доцільно не лише безпосередньо напередодні екзамену, а поетапно, упродовж усього періоду підсумкової підготовки. Документ варто розглядати як робочий: спочатку – для розуміння структури атестаційного екзамену та його змістового наповнення, далі – для опрацювання способів підготовки до кожного типу екзаменаційних завдань, а на завершальному етапі – для самоперевірки, узагальнення й відпрацювання логіки усної відповіді. Практична цінність рекомендацій полягає в тому, що вони допомагають здобувачеві перейти від накопичення окремих знань до цілісного професійного мислення, у якому поєднуються теоретичне розуміння, технологічна обґрунтованість рішень, етична чутливість і вміння діяти в конкретній соціальній ситуації.

Атестаційний екзамен у системі підготовки бакалавра із соціальної роботи виконує особливу функцію, оскільки дає змогу перевірити не окремі ізольовані знання з навчальних дисциплін, а ступінь сформованості професійної готовності майбутнього фахівця в цілому. Саме тому його зміст має комплексний характер і охоплює теоретичний, практичний та інтегративно-аналітичний складники. У такому форматі екзамен виявляє, наскільки здобувач здатний розуміти закономірності соціалізації особистості, оперувати положеннями соціальної педагогіки, обирати й обґрунтовувати технології соціальної роботи, аналізувати професійні ситуації, визначати потреби клієнта, прогнозувати ризики, пропонувати доцільні способи втручання та аргументувати власну позицію з урахуванням професійної етики.

Підсумковий характер атестаційного екзамену зумовлений і тим, що він співвідноситься з результатами всієї освітньої програми. Освітньо-професійна програма «Соціальна робота» визначає підготовку бакалавра як таку, що має

забезпечити сформованість концептуальних знань, когнітивних і практичних умінь, достатніх для розв'язання професійних завдань у соціальній сфері. Відповідно, атестаційний екзамєн є підсумковим інструментом виявлення того, наскільки здобувач готовий діяти як майбутній фахівець із соціальної роботи – аналізувати проблемну ситуацію, бачити ресурси й обмеження, добирати доцільні форми допомоги, працювати в логіки міжвідомчої взаємодії та відповідально приймати професійні рішення.

Отже, методичні рекомендації покликані зробити підготовку до атестаційного екзамєну більш системною, зрозумілою і професійно спрямованою. Їх використання має допомогти здобувачеві не лише повторити зміст освітніх компонентів, винесених на атестацію, а й побачити внутрішні зв'язки між ними, навчитися перекладати теоретичні положення у площину практичних рішень і впевнено представити власний рівень професійної готовності під час усної відповіді. Саме в цьому полягає основна ідея документа – підтримати здобувача в переході від навчання до усвідомленого підтвердження своєї фахової спроможності.

1. Загальні положення

Методичні рекомендації є навчально-методичним документом, який призначено для супроводу підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти до складання атестаційного екзамєну за спеціальністю 231 «Соціальна робота». Їх зміст узгоджується із загальною логікою освітньо-професійної програми «Соціальна робота», що регламентує нормативні, компетентнісні, кваліфікаційні, організаційні, навчальні та методичні вимоги до підготовки бакалавра, а також із професійною рамкою майбутньої діяльності фахівця із соціальної роботи.

Основною метою цих рекомендацій є створення для здобувача зрозумілого й професійно орієнтованого інструменту підготовки до атестаційного екзамєну. Йдеться не лише про допомогу в повторенні навчального матеріалу, а про впорядкування підготовки в такій логіці, за якої теоретичні знання, практичні вміння, професійне мислення, етична аргументація і здатність діяти в умовах конкретної соціальної ситуації поєднуються в цілісну модель фахової готовності. Саме на таку готовність орієнтує освітньо-професійна програма, метою якої є підготовка соціальних працівників, здатних розв'язувати складні спеціалізовані завдання і практичні проблеми у соціальній сфері.

Сфера застосування цих методичних рекомендацій охоплює завершальний етап підготовки здобувачів освітньо-професійної програми «Соціальна робота» перед складанням атестаційного екзамєну. Документ адресовано здобувачам, які мають узагальнити результати опанування освітніх компонентів, винесених на атестацію, і продемонструвати готовність до виконання типових професійних функцій у сфері соціальної роботи. Рекомендації можуть використовуватися як для системної тривалої підготовки, так і для завершального етапу повторення, самоконтролю та відпрацювання структури усної відповіді. Така логіка відповідає підходу, за якого атестаційний

екзамен розглядається як складова завершального етапу професійної підготовки, а не як ізольована процедура перевірки знань.

У системі атестації здобувачів ці рекомендації посідають допоміжне, але важливе місце. Вони не підмінюють собою освітньо-професійну програму, програму атестаційного екзамену, положення про екзаменаційну або атестаційну комісію та інші документи університету Ушинського, а виконують іншу функцію – пояснюють, як працювати з цими нормативними й змістовими орієнтирами на практиці. Інакше кажучи, цей документ перекладає формальні вимоги, результати навчання та зміст екзаменаційних завдань у зрозумілу для здобувача методичну логіку підготовки: що повторювати, як осмислювати матеріал, як структурувати відповідь, як уникати типових помилок, як показати професійну зрілість під час усного іспитового випробування.

Для цілей цих методичних рекомендацій доцільно використовувати такі базові терміни.

Атестаційний екзамен – це підсумкова форма контролю, під час якої встановлюється, наскільки здобувач опанував знання, уміння, способи професійного мислення та інші компетентності, передбачені освітньою програмою.

Компетентність варто розуміти як інтегрований результат підготовки, що виявляється не лише в обізнаності, а й у здатності діяти, аналізувати, аргументувати, приймати рішення і нести професійну відповідальність.

Програмні результати навчання – це конкретизовані ознаки того, що здобувач знає, розуміє, уміє пояснити, застосувати й обґрунтувати після завершення навчання.

Практичне завдання – це екзаменаційний компонент, у межах якого потрібно не переказати теорію, а показати вміння добирати технології соціальної роботи відповідно до умови.

Ситуаційна задача – це інтегративний професійний кейс, що вимагає аналізу проблеми, потреб, ризиків, ресурсів, суб'єктів взаємодії та обґрунтування послідовності фахових дій.

Таке розуміння термінів узгоджується із загальною компетентнісною рамкою ОПП та логікою програм атестаційного екзамену, в яких акцент зроблено на поєднанні теоретичної та практичної готовності випускника.

Підготовка до атестаційного екзамену має ґрунтуватися на кількох принципах.

Перший із них – **системність**. Здобувачеві важливо бачити не окремі теми, а зв'язки між ними, особливо між положеннями соціалізації особистості, соціальної педагогіки та технологій соціальної роботи.

Другий принцип – професійна **релевантність**. Усе, що вивчається й повторюється, має бути співвіднесене з реальними завданнями фахівця: оцінкою потреб, соціальним супроводом, профілактикою, кризовим втручанням, міжвідомчою взаємодією, консультуванням, плануванням допомоги, захистом прав клієнта.

Третій принцип – **інтегративність**. Відповідь на атестаційному екзамені передбачає не механічне відтворення відомостей із різних дисциплін, а вміння об'єднати їх навколо конкретної проблеми чи професійної ситуації.

Четвертий принцип – **доказовість і аргументованість**. Здобувач має не лише знати правильну відповідь, а й уміти пояснити, чому обраний підхід є доцільним.

П'ятий принцип – **етична виваженість**, що особливо важлива для соціальної роботи як професії, пов'язаної з вразливими групами населення, складними життєвими обставинами, конфіденційністю, повагою до гідності клієнта і відповідальністю за наслідки професійного втручання.

Загальна професійна логіка атестаційного екзамену за спеціальністю 231 «Соціальна робота» полягає в перевірці того, чи може випускник діяти не як носій розрізнених знань, а як майбутній фахівець, здатний до професійного аналізу і практичного рішення. Теоретичне питання виявляє глибину розуміння базових категорій, закономірностей, підходів і концепцій. Практичне завдання перевіряє, чи вміє здобувач переходити від теоретичного положення до вибору технології дії. Ситуаційна задача, своєю чергою, показує, наскільки майбутній бакалавр готовий працювати в умовах невизначеності, бачити проблему в контексті, визначати ресурси, ризики, послідовність професійних кроків і можливості міжвідомчої взаємодії. Саме така побудова екзамену відповідає професійній природі соціальної роботи, де знання мають цінність лише тоді, коли вони переходять у виважене, етичне й практично обґрунтоване рішення.

Отже, розділ «Загальні положення» задає вихідну рамку для подальшого користування методичними рекомендаціями. Він допомагає здобувачеві зрозуміти, для чого створено цей документ, на які смислові та нормативні орієнтири він спирається, які принципи мають визначати підготовку і чому атестаційний екзамен слід сприймати як підсумкове професійне випробування, а не лише як завершальний контрольний захід. Саме з такого розуміння починається якісна підготовка, у центрі якої перебуває не формальне відтворення матеріалу, а усвідомлене підтвердження власної фахової готовності до роботи в соціальній сфері.

2. Нормативно-програмна основа атестаційного екзамену

Нормативно-програмна основа атестаційного екзамену за спеціальністю 231 «Соціальна робота» має вибудовуватися ієрархічно. Базовим документом для підготовки цих методичних рекомендацій є освітньо-професійна програма «Соціальна робота» Університету Ушинського, оскільки саме вона визначає рівень вищої освіти, спеціальність, освітню та професійну кваліфікації, загальну логіку підготовки бакалавра, перелік обов'язкових освітніх компонентів, програмні компетентності, програмні результати навчання, а також форму атестації здобувачів. У межах цього документа атестація розглядається не як окремий ізольований етап, а як завершальна складова всієї освітньої програми, безпосередньо пов'язана з її змістом і очікуваними результатами.

Особливе значення ОПП має ще й тому, що її розроблено у взаємозв'язку з ширшим нормативним полем. В освітній програмі зазначено, що вона створена відповідно до законів України «Про вищу освіту» і «Про освіту», низки постанов Кабінету Міністрів України, стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня, а також Професійного стандарту «Фахівець із соціальної роботи». Це означає, що зміст методичних рекомендацій сумісний не лише з університетськими документами, а й із загальнодержавною рамкою підготовки бакалавра соціальної роботи.

З програмного погляду ОПП задає для атестаційного екзамену змістову й професійну рамку. У ній визначено, що метою освітньої програми є підготовка соціальних працівників, які володіють системою концептуальних наукових знань, поглиблених когнітивних і практичних умінь, достатніх для розв'язання складних спеціалізованих завдань і практичних проблем у соціальній сфері. Крім того, ОПП окреслює предметну область спеціальності через роботу з особами, родинами, соціальними групами і громадами, які потребують підтримки, а також через використання теорій, методів, методик і технологій соціальної роботи. Для атестаційного екзамену це принципово, бо саме це визначає, якою має бути сильна відповідь здобувача: професійно орієнтованою, аналітичною, етично виваженою і здатною поєднувати теоретичне розуміння з практичним рішенням.

Освітньо-професійна програма також прямо фіксує місце атестації у структурі освітньої програми. У переліку обов'язкових компонентів зазначено ОК 33 «Атестаційний іспит з соціальної роботи та соціальної педагогіки», а у розділі про форми атестації вказано, що атестація випускників за ОПП «Соціальна робота» здійснюється у формі публічного захисту кваліфікаційної роботи бакалавра та атестаційного іспиту. У тому самому блоці наголошено, що атестація спрямована на перевірку досягнення програмних результатів навчання, а критеріями оцінювання є, зокрема, здатність до застосування знань, правильність і повнота відповіді, ступінь усвідомленості, логічність викладу та демонстрація вміння застосовувати професійні знання під час розв'язання практичних соціальних завдань. Саме ці положення становлять основну підставу для побудови методичних рекомендацій до атестаційного екзамену.

Водночас змістове наповнення цих методичних рекомендацій орієнтоване на конкретні освітні компоненти, які формують предметне поле підсумкового випробування. У переліку обов'язкових компонентів ОПП наявні ОК 14 «Соціальна педагогіка», ОК 15 «Соціалізація особистості» та ОК 24 «Технології соціальної роботи». Саме вони утворюють логічну змістову основу того формату атестаційного екзамену, який використовується в цьому документі: теоретичне питання, практичне завдання та інтегративна ситуаційна задача.

Окрему роль у нормативно-програмній основі атестаційного екзамену відіграють положення університету Ушинського, які регламентують організаційно-процедурний бік атестації. ОПП прямо відсилає до положень про внутрішнє забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, про організацію освітнього процесу, про організацію контролю та оцінювання знань

студентів, а також про академічну доброчесність учасників освітнього процесу. Саме в цій групі документів, а також у положенні про порядок створення та організацію роботи екзаменаційної або атестаційної комісії містяться уточнення щодо складу комісії, процедур допуску, порядку проведення засідань, оформлення результатів, оголошення оцінок, апеляції та інших процедурних питань.

Професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи» у цій системі виконує не процедурну, а професійно-кваліфікаційну функцію. Через нього атестаційний екзамен має співвідноситися не лише з академічним змістом дисциплін, а й із реальною логікою майбутньої професійної діяльності. Саме тому під час підготовки й оцінювання відповідей здобувача важливо орієнтуватися на такі професійно значущі дії, як аналіз соціальної проблеми, оцінювання потреб і ресурсів клієнта, добір технологій соціальної роботи, планування допомоги, етична аргументація, міжвідомча взаємодія, проєктування соціальних змін та оцінювання результатів втручання. У самій ОПП це відображено через систему спеціальних компетентностей і програмних результатів навчання, зокрема через здатність оцінювати проблеми й потреби клієнтів, знаходити ефективні шляхи розв'язання соціальних проблем, взаємодіяти з клієнтами та партнерами, дотримуватися етичних стандартів і приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту.

Отже, нормативно-програмна основа атестаційного екзамену за спеціальністю 231 «Соціальна робота» формується на перетині кількох рівнів регулювання. Провідну роль відіграє ОПП «Соціальна робота» як документ, що визначає модель підготовки, форму атестації, очікувані компетентності та програмні результати навчання. Професійний стандарт задає фахову спрямованість екзамену. Положення Університету Ушинського визначають процедурний порядок його організації та оцінювання.

3. Мета, завдання та функції атестаційного екзамену

Атестаційний екзамен у структурі підготовки бакалавра за спеціальністю 231 «Соціальна робота» має підсумкове призначення і є засобом цілісної перевірки того, наскільки здобувач готовий до майбутньої професійної діяльності. Такий підхід впливає із загальної мети освітньо-професійної програми, яка передбачає підготовку соціальних працівників, здатних розв'язувати складні спеціалізовані завдання і практичні проблеми у соціальній сфері, а також із закріпленої в ОПП форми атестації, що включає атестаційний іспит як обов'язковий елемент завершення навчання.

У змістовому вимірі мета атестаційного екзамену полягає у визначенні рівня теоретичної та практичної підготовки випускника до професійної діяльності у сфері соціальної роботи та соціально-педагогічної практики. Подібну логіку фіксує і програма атестаційного екзамену зі спеціальності 231, у якій наголошено, що екзамен дає змогу узагальнити та систематизувати отримані знання, усвідомити їх теоретичний зміст і практичну значущість, а також перевірити вміння застосовувати їх для розв'язання професійних завдань.

Завдання атестаційного екзамену впливають із його мети і можуть бути окреслені в кількох взаємопов'язаних площинах. По-перше, екзамен має встановити, чи володіє здобувач базовими теоретичними знаннями з тих освітніх компонентів, які формують предметне поле підсумкової атестації. По-друге, він має виявити, чи здатний випускник застосовувати ці знання в практичному професійному контексті. По-третє, екзамен має перевірити, наскільки здобувач готовий аналізувати складні ситуації, бачити соціальну проблему не ізольовано, а в контексті потреб клієнта, ресурсів середовища, ризиків, етичних меж і можливостей міжвідомчої взаємодії. Саме тому завдання атестації не зводяться до оцінки пам'яті або ерудиції. Вони спрямовані на встановлення відповідності професійної підготовки випускника освітнім характеристикам програми та перевірку сформованості готовності до виконання професійних функцій у соціальній сфері.

Якщо конкретизувати, що саме перевіряє атестаційний екзамен, то передусім ідеться про три великі блоки професійної готовності. Перший блок – теоретико-аналітичний. Він виявляє, чи розуміє здобувач сутність соціальної роботи, її цінності, етичні засади, концепції, підходи, ролі соціального працівника, механізми соціалізації особистості, логіку соціально-педагогічного процесу та закономірності функціонування соціального середовища. Другий блок – практико-технологічний. Тут перевіряється здатність обирати, пояснювати і обґрунтовувати технології соціальної роботи відповідно до конкретного запиту або проблемної ситуації. Третій блок – інтегративно-професійний. Він пов'язаний із умінням розв'язувати ситуаційні задачі, у яких потрібно поєднати теорію, діагностику, етику, прогностику, планування допомоги та професійне рішення. Така побудова логічно узгоджується і з предметною областю ОПП, де в центрі перебувають особи, родини, соціальні групи й громади, які потребують підтримки, а також із акцентом на теоріях, методах і технологіях соціальної роботи.

Саме тому під час атестаційного екзамену здобувач має продемонструвати не окремі розрізнені знання, а цілісний комплекс професійних дій і рішень. Насамперед ідеться про здатність аналізувати соціальні явища, процеси соціалізації особистості, розвиток соціальної групи і громади. Не менш важливо показати вміння виявляти й оцінювати потреби вразливих категорій громадян, оцінювати соціальні проблеми, особливості та ресурси клієнтів, розробляти шляхи подолання соціальних проблем, добирати ефективні методи їх вирішення, надавати допомогу з урахуванням індивідуальних потреб, взаємодіяти з клієнтами та представниками інших професійних груп, дотримуватися етичних принципів соціальної роботи. Усе це безпосередньо впливає зі змісту освітньо-професійної програми та узгоджується з матрицею відповідності програмних компетентностей компонентам освітньої програми, відповідно до якої атестаційний екзамен має інтегративний характер і спрямований на підсумкову перевірку сформованості інтегральної, загальних і спеціальних компетентностей, передбачених ОПП.

Зв'язок атестаційного екзамену з компетентностями освітньо-професійної програми є прямим і принциповим. На рівні інтегральної компетентності

екзамен має встановити, чи здатний випускник розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній і соціально-педагогічній сферах в умовах комплексності та невизначеності. На рівні загальних компетентностей він виявляє, чи вміє здобувач аналізувати, синтезувати, застосовувати знання, планувати власні дії, працювати з інформацією, логічно і професійно будувати усну відповідь, приймати обґрунтовані рішення і діяти відповідально. На рівні спеціальних компетентностей екзамен перевіряє професійне ядро підготовки – від розуміння сутності соціальної роботи до здатності оцінювати потреби, планувати підтримку, ініціювати соціальні зміни, реалізовувати соціальні проєкти й дотримуватися етичних стандартів. Саме тому сильна відповідь на екзамені завжди має бути компетентісно насиченою: не тільки «що знаю», а й «як аналізую», «як вирішую», «як аргументую», «як дію».

Не менш важливим є зв'язок атестаційного екзамену з програмними результатами навчання. На змістовому рівні екзамен орієнтується на такі результати, як уміння здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язання професійних завдань, установлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями й явищами, вільно спілкуватися усно і письмово з професійних питань, критично оцінювати соціальні процеси, виявляти та залучати ресурси клієнтів, соціальної групи й громади, а також креативно вирішувати проблеми й приймати інноваційні рішення. Водночас, відповідно до матриці забезпечення програмних результатів навчання компонентами освітньої програми, атестаційний екзамен виконує підсумкову функцію щодо перевірки всіх програмних результатів навчання, визначених ОПП. Саме тому він має комплексний характер і дає змогу оцінити не окремі фрагменти підготовки, а цілісну готовність випускника до майбутньої професійної діяльності.

Функції атестаційного екзамену доцільно розуміти ширше, ніж просто функцію контролю. Безумовно, він виконує контрольну функцію, оскільки дозволяє оцінити рівень опанування знань, умінь і професійних способів дії. Проте не менш виразною є його кваліфікаційна функція – встановлення готовності випускника до виконання типових професійних завдань у соціальній сфері. Окрім цього, атестаційний екзамен має інтегративну функцію, бо поєднує результати кількох освітніх компонентів у єдиному професійному полі. Він виконує й прогностичну функцію, адже за характером відповіді дозволяє побачити, наскільки випускник буде здатний працювати в умовах реальної професійної невизначеності, приймати рішення, аргументувати їх і нести за них відповідальність. Для спеціальності 231 це особливо важливо, оскільки майбутня професійна діяльність пов'язана не лише з правильністю дій, а й з етичною чутливістю, гнучкістю мислення та вмінням діяти в інтересах клієнта.

У практичному вимірі це означає, що здобувач на атестаційному екзамені має показати декілька ключових здібностей одночасно. Він має продемонструвати, що розуміє професійну проблему і вміє точно її назвати. Має показати, що бачить не лише труднощі, а й ресурси клієнта або громади. Має обґрунтувати вибір способу дії, а не просто назвати метод або технологію.

Має пояснити, які соціальні служби, фахівці чи інституції можуть бути залучені до розв'язання ситуації. Має окреслити очікуваний результат і можливі ризики. Має говорити професійною мовою, але без формального перевантаження. Саме в такій відповіді виявляється реальна пов'язаність екзамену з компетентностями та програмними результатами навчання, а не лише їх декларативне згадування.

Отже, мета атестаційного екзамену полягає у встановленні рівня професійної готовності випускника до діяльності у сфері соціальної роботи. Його завдання – перевірити сформованість знань, умінь, професійних способів мислення, етичної позиції та здатності до практичного рішення. Його функції – контрольна, кваліфікаційна, інтегративна та прогностична. Саме тому атестаційний екзамен має розглядатися як підсумкова професійна перевірка, у центрі якої перебуває не окреме питання з дисципліни, а готовність здобувача діяти як майбутній фахівець із соціальної роботи.

4. Компетентнісна спрямованість атестаційного екзамену

Компетентнісна спрямованість атестаційного екзамену за спеціальністю 231 «Соціальна робота» визначається не простим переліком того, що здобувач повинен «знати» або «вміти», а логікою майбутньої професійної діяльності. Освітньо-професійна програма прямо задає інтегральну компетентність як здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній і соціально-педагогічній сферах в умовах комплексності та невизначеності. Водночас атестація в ОПП визначена як засіб установлення відповідності досягнутих програмних результатів навчання вимогам стандарту і самої програми, а серед критеріїв оцінювання названо здатність застосовувати знання, аналізувати факти й події, прогнозувати результати, логічно викладати думку та використовувати професійні знання під час розв'язання практичних соціальних завдань. Саме тому компетентнісна логіка екзамену має будуватися навколо професійної дії, а не навколо формального відтворення змісту дисциплін.

У межах ОПП ця логіка підтримується і структурою підготовки. До обов'язкових компонентів входять, зокрема, ОК 14 «Соціальна педагогіка», ОК 15 «Соціалізація особистості», ОК 24 «Технології соціальної роботи», а також ОК 33 «Атестаційний іспит з соціальної роботи та соціальної педагогіки». Це дає підстави розглядати атестаційний екзамен як інтегроване підсумкове випробування, у якому поєднуються теоретико-концептуальний, практико-технологічний і ситуаційно-аналітичний рівні професійної готовності. Водночас, відповідно до матриці відповідності програмних компетентностей компонентам освітньої програми та матриці забезпечення програмних результатів навчання компонентами освітньої програми, атестаційний екзамен як складник ОПП має комплексний характер і спрямований на підсумкову перевірку сформованості інтегральної, загальних і спеціальних компетентностей, а також досягнення всіх програмних результатів навчання, визначених освітньо-професійною програмою.

У логіці аналізу компетентнісної спрямованості атестаційного екзамену компетентності доцільно згрупувати не за формальною нумерацією, а за чотирма взаємопов'язаними професійними блоками. Перший блок – аналітико-концептуальний. Він охоплює здатність розуміти сутність соціальної роботи, аналізувати соціально-психологічні явища, процеси становлення, розвитку та соціалізації особистості, бачити зв'язки між індивідуальним розвитком, груповими процесами й соціальним середовищем. Другий блок – діагностично-оцінювальний. Він пов'язаний із умінням виявляти проблему, оцінювати потреби, специфічні особливості, ресурси й ризики клієнта, сім'ї, соціальної групи або громади. Третій блок – проєктувально-технологічний. Його зміст становлять здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем, добирати технології, планувати втручання, будувати програму дій і прогнозувати результат. Четвертий блок – комунікативно-етичний і міжвідомчий. Він охоплює вміння взаємодіяти з клієнтами, професійними групами та громадами, дотримуватися етичних принципів, демонструвати соціальну відповідальність, залучати партнерські ресурси та вибудовувати міжвідомчу співпрацю. Усі ці блоки безпосередньо впливають із компетентнісного профілю ОПП і в сукупності відображають логіку професійної діяльності фахівця із соціальної роботи.

Саме тому під час атестаційного екзамену здобувач має продемонструвати не окремі розрізнені знання, а цілісний комплекс професійних дій і рішень. Насамперед ідеться про здатність аналізувати соціальні явища, процеси соціалізації особистості, розвиток соціальної групи і громади. Не менш важливо показати вміння виявляти й оцінювати потреби вразливих категорій громадян, оцінювати соціальні проблеми, особливості та ресурси клієнтів, розробляти шляхи подолання соціальних проблем, добирати ефективні методи їх вирішення, надавати допомогу з урахуванням індивідуальних потреб, взаємодіяти з клієнтами та представниками інших професійних груп, дотримуватися етичних принципів соціальної роботи. Усе це безпосередньо впливає зі змісту освітньо-професійної програми та узгоджується з матрицею відповідності програмних компетентностей компонентам освітньої програми, відповідно до якої атестаційний екзамен має інтегративний характер і спрямований на підсумкову перевірку сформованості інтегральної, загальних і спеціальних компетентностей, передбачених ОПП.

Перше питання білета – теоретичне, з освітнього компонента «Соціалізація особистості» або «Соціальна педагогіка» – перевіряє передусім аналітико-концептуальний блок. Його завдання не зводиться до відтворення дефініцій. Відповідь на таке питання має показати, що здобувач розуміє поняття і зв'язки між ними, бачить професійний зміст соціалізації, соціального виховання, соціально-педагогічного процесу, здатний пояснити закономірності розвитку особистості та соціальної групи, показати причинно-наслідкові зв'язки, використати фахову мову і побудувати аргументований виклад. Такий тип відповіді кореспондує і з програмою атестаційного екзамену, де теоретичні блоки зосереджені на предметі, функціях і завданнях соціальної педагогіки, соціальному формуванні особистості, соціалізації, адаптації, дезадаптації,

профілактиці соціальних відхилень. Водночас це питання не обмежується лише окремою групою компетентностей, а актуалізує сформованість усіх компетентностей і програмних результатів навчання, які на рівні ОПП виявляються через аналітичне, понятійне й професійно осмислене пояснення соціальних, соціально-педагогічних явищ.

Друге питання білета – практичне завдання з «Технологій соціальної роботи» – має іншу компетентнісну логіку. Тут уже недостатньо показати, що здобувач знає певну технологію. Потрібно продемонструвати здатність добирати і професійно обґрунтовувати способи дії відповідно до ситуації, клієнтського запиту, ризиків, ресурсів і очікуваного результату. Це питання перевіряє, наскільки випускник уміє переходити від знання до фахового рішення. Типовий прояв відповіді на це питання – чітке визначення професійної проблеми, добір адекватної технології соціальної роботи, пояснення послідовності дій, урахування потреб клієнта, окреслення очікуваного результату та критеріїв ефективності. У цьому елементі білета особливо виразно актуалізуються проєктувально-технологічний, діагностично-оцінювальний і комунікативно-етичний блоки, однак за матрицями ОПП він так само пов'язаний із комплексною перевіркою сформованості всіх компетентностей і програмних результатів навчання, що виявляються через практичне професійне рішення.

Третє питання білета – ситуаційна задача інтегративного характеру – є найбільш показовим у компетентнісному сенсі, бо саме тут перевіряється, чи здатний здобувач діяти в умовах комплексності та невизначеності, тобто на рівні інтегральної компетентності. Ситуаційна задача не перевіряє окрему тему. Вона виявляє, чи вміє випускник поєднати аналіз ситуації, оцінку проблеми, виявлення потреб і ресурсів, добір технологій, етичне обґрунтування рішення, міжвідомчу взаємодію і прогноз результатів. У відповіді це проявляється не у «правильній назві методу», а в професійно послідовному рішенні: здобувач бачить проблему, визначає суб'єктів взаємодії, пояснює, чому діятиме саме так, що буде критерієм успіху і які ризики слід врахувати. Саме тому ситуаційна задача найбільш повно виявляє інтегрований характер атестаційного екзамену й дозволяє оцінити, як у реальному професійному міркуванні поєднуються всі групи компетентностей і весь спектр програмних результатів навчання, передбачених ОПП.

Зв'язок атестаційного екзамену з компетентностями освітньо-професійної програми є прямим і принциповим. На рівні інтегральної компетентності екзамен має встановити, чи здатний випускник розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній і соціально-педагогічній сферах в умовах комплексності та невизначеності. На рівні загальних компетентностей він виявляє, чи вміє здобувач аналізувати, синтезувати, застосовувати знання, планувати власні дії, працювати з інформацією, логічно і професійно будувати усну відповідь, приймати обґрунтовані рішення і діяти відповідально. На рівні спеціальних компетентностей екзамен перевіряє професійне ядро підготовки – від розуміння сутності соціальної роботи до здатності оцінювати потреби, планувати

підтримку, ініціювати соціальні зміни, реалізовувати соціальні проєкти й дотримуватися етичних стандартів. Саме тому відповідь на екзамені завжди має бути компетентнісно насиченою: не тільки «що знаю», а й «як аналізую», «як вирішую», «як аргументую», «як дію».

Не менш важливим є зв'язок атестаційного екзамену з програмними результатами навчання. На змістовому рівні екзамен орієнтується на такі результати, як уміння здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язання професійних завдань, установлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями й явищами, вільно спілкуватися усно і письмово з професійних питань, критично оцінювати соціальні процеси, виявляти та залучати ресурси клієнтів, соціальної групи й громади, а також креативно вирішувати проблеми й приймати інноваційні рішення. Водночас, відповідно до матриці забезпечення програмних результатів навчання компонентами освітньої програми, атестаційний екзамен виконує підсумкову функцію щодо перевірки всіх програмних результатів навчання, визначених ОПП. Саме тому він має комплексний характер і дає змогу оцінити не окремі фрагменти підготовки, а цілісну готовність випускника до майбутньої професійної діяльності.

Отже, питання білета перевіряють різні, але взаємопов'язані аспекти професійної готовності. Перше питання виявляє, наскільки міцно здобувач володіє понятійно-теоретичною рамкою. Друге показує, чи може він працювати в логіці технологічного професійного рішення. Третє демонструє, чи здатний він діяти як майбутній фахівець у реальній соціальній ситуації, де потрібно інтегрувати знання, оцінку, етику, комунікацію й проєктування втручання. Саме така модель екзамену і забезпечує перевірку не фрагментарної ерудиції, а готовності до професійної діяльності у сфері соціальної роботи.

В таблиці 1 продемонстровано, що кожне питання білета не ізольовано «закріплене» лише за однією групою компетентностей. Компетентнісна модель атестаційного екзамену є перехресною: навіть теоретичне питання потребує аналітичного мислення і професійної аргументації, практичне завдання спирається на концептуальне розуміння соціальної роботи, а ситуаційна задача неминуче потребує і теорії, і технологічної грамотності, і етичної зрілості. Проте саме така аналітична таблиця дозволяє здобувачеві краще зрозуміти, що від нього очікується у кожному елементі білета, і будувати підготовку не за принципом «вивчити тему», а за принципом «навчитися професійно мислити і діяти».

Таблиця 1.

**Питання білета – компетентності – програмні результати навчання –
типовий прояв у відповіді здобувача**

Елемент білета	Які компетентності перевіряє	Які ПРН перевіряє	Типовий прояв у відповіді здобувача
1. Теоретичне питання з «Соціалізації особистості» або «Соціальної педагогіки»	Сформованість інтегральної, загальних спеціальних компетентностей ОПП, що виявляються через аналітико-концептуальне розуміння соціально-педагогічних явищ, уміння логічно пояснювати поняття, процеси, закономірності та їх професійне значення	Досягнення всіх програмних результатів навчання, передбачених ОПП, з особливо виразним виявом тих результатів, що пов'язані з аналізом, поясненням, аргументацією, професійною комунікацією теоретичним осмисленням соціальних процесів	Дає логічну, структуровану, термінологічно точну відповідь; пояснює сутність соціально-педагогічних явищ; встановлює причинно-наслідкові зв'язки; показує професійний зміст понять, а не лише відтворює визначення
2. Практичне завдання з «Технологій соціальної роботи»	Сформованість інтегральної, загальних спеціальних компетентностей ОПП, що виявляються через здатність аналізувати професійну проблему, добирати технологію соціальної роботи, проектувати послідовність дій, аргументувати вибір методів, форм та інструментів	Досягнення всіх програмних результатів навчання, передбачених ОПП, з акцентом на тих результатах, що виявляються через практичне застосування знань, технологічне мислення, планування втручання, оцінювання потреб, ресурсів і очікуваного результату	Аналізує умову; визначає професійну проблему; добирає доцільну технологію соціальної роботи; обґрунтовує етапи, методи й очікуваний результат; показує, як враховуються потреби клієнта, ресурси та ризики
3. Ситуаційна задача інтегративно	Комплексну сформованість інтегральної, загальних спеціальних компетентностей ОПП	Комплексне досягнення всіх програмних результатів навчання, визначених ОПП, оскільки саме цей елемент білета	Комплексно читає кейс; виділяє проблему, потреби, ризики, ресурси; визначає суб'єктів

у їх взаємозв'язку, що виявляються через професійний аналіз кейсу, оцінювання проблеми, потреб, ризиків і ресурсів, вибудовування міжвідомчої взаємодії, етичне обґрунтування рішення та прогнозування результату	найбільш повно виявляє здатність інтегрувати знання, аналіз, комунікацію, етичну позицію і практичне професійне рішення	взаємодії; пропонує послідовність професійних дій; дотримується етичної логіки; прогнозує результат і критерії ефективності рішення

5. Структура екзаменаційного білета

Структура екзаменаційного білета має таку побудову і включає:

- 1) теоретичне питання,
- 2) творче завдання,
- 3) комплексну ситуаційну задачу.

У зразку білета (див. додаток А) саме така логіка подання зафіксована безпосередньо в тексті завдань. Перше питання виявляє глибину теоретичного розуміння, друге показує здатність переходити до практичного проектування професійної дії. Тобто розглядається як практичне завдання з технологій соціальної роботи, оскільки за своїм змістом він вимагає не вільного міркування, а професійного конструювання конкретного способу дії. Третє дає змогу побачити, чи може майбутній фахівець працювати в умовах комплексної ситуації, де потрібно поєднати аналіз, діагностику, вибір технологій, етичне обґрунтування і прогноз результатів. Така побудова білета є методично виправданою, оскільки дозволяє перевірити різні, але взаємопов'язані рівні професійної готовності здобувача. Саме тому відповідь здобувача має бути цілісним професійним висловлюванням, у якому видно логіку мислення, точність понять, вміння аргументувати і готовність діяти як майбутній фахівець із соціальної роботи.

5.1. Теоретичне питання

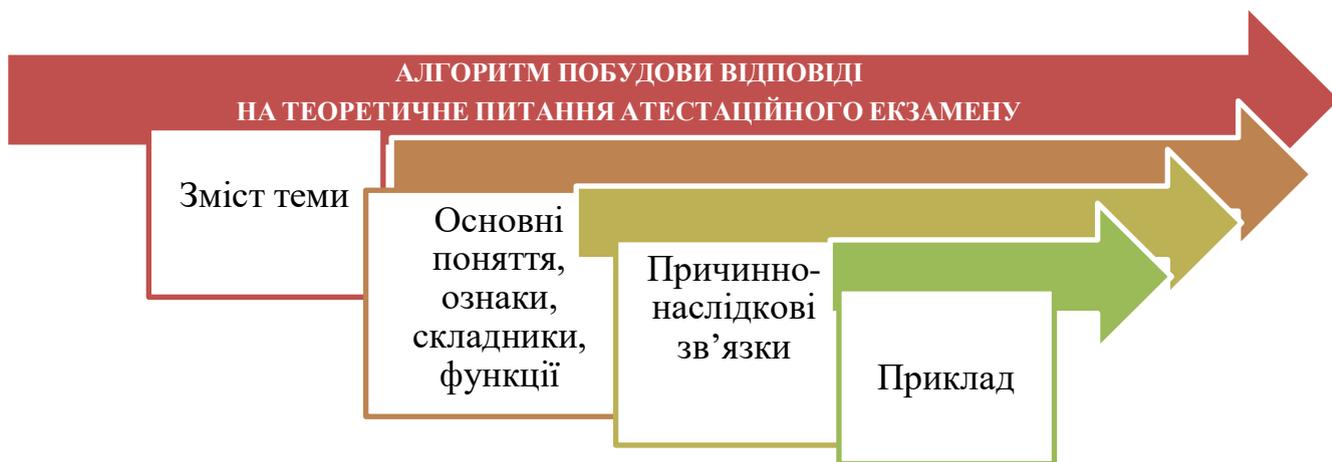
Перелік теоретичних питань атестаційного екзамену зі списком рекомендованих джерел для підготовки теоретичного питання до кожного освітнього компоненту, що входить до атестаційного екзамену наведено у додатку Б.

Теоретичне питання відкриває структуру білета і задає інтелектуальну рамку всієї відповіді. Воно сформульоване як завдання на розкриття певної теми, наприклад правил реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями. У переліку теоретичних питань до атестаційного екзамену вони охоплюють коло проблем із навчальних дисциплін «Соціальна педагогіка» та «Соціалізація особистості». Отже, призначення цього елемента полягає у перевірці того, наскільки здобувач розуміє основні поняття, закономірності,

підходи, функції, механізми та категорії, що становлять теоретичне підґрунтя майбутньої професійної діяльності.

Теоретичне питання перевіряє не лише обсяг засвоєної інформації. Воно виявляє, чи здатний здобувач логічно структурувати матеріал, розкривати сутність поняття, бачити внутрішні зв'язки між категоріями, пояснювати професійне значення явища, використовувати коректний термінологічний апарат і переходити від загального теоретичного положення до його соціального, соціально-педагогічного сенсу. У відповіді важливо не просто дати визначення, а показати, як відповідне явище працює в реальному соціальному контексті, чому воно є значущим для фахівця і які наслідки має для практики. Це узгоджується і з критеріями оцінювання, де особливо наголошено на глибині, узагальненості, усвідомленості, правильності та самостійності відповіді.

Будувати відповідь на теоретичне питання доцільно за чіткою внутрішньою логікою. Спочатку варто назвати й коротко окреслити зміст теми. Далі – розкрити її сутність через основні поняття, ознаки, складники або функції. Після цього необхідно показати причинно-наслідкові зв'язки, професійний контекст і, за можливості, приклад застосування в соціальній роботі або соціально-педагогічній діяльності. Завершувати відповідь варто коротким висновком, у якому узагальнюється значення розглянутого явища для майбутньої професійної діяльності.

Така побудова дає змогу уникнути хаотичного викладу й показати не лише знання теми, а й культуру професійного мислення.

Типовими помилками у відповіді на теоретичне питання є підміна аналізу простим переказом, нагромадження термінів без пояснення, розірваність викладу, відсутність професійного акценту, неточне вживання понять, перехід до загальних міркувань замість розкриття поставленої теми. Слабкою є й така відповідь, у якій студент називає окремі правильні положення, але не показує логіки зв'язку між ними. Ще одна поширена помилка – відірваність теми від соціальної роботи, коли відповідь звучить як абстрактний фрагмент із підручника, а не як міркування майбутнього фахівця.

Зразок логіки відповіді на теоретичне питання може бути таким: спочатку окреслити, що саме означає заявлене поняття або явище; далі назвати його основні ознаки, функції, етапи чи складники; потім пояснити, як воно проявляється у соціальній, соціально-педагогічній практиці; після цього коротко показати, чому його розуміння важливе для роботи з клієнтом, сім'єю, дитиною, групою або громадою; на завершення сформулювати узагальнений висновок. Така схема допомагає тримати її логіку.

5.2. Практичне завдання з технологій соціальної роботи

Другий елемент білета у зразку подано як творче завдання. Наприклад, пропонується скласти план роботи соціального педагога з розподілом годин і врахуванням різних видів соціально-педагогічної діяльності. За змістом це саме практичне завдання, оскільки воно перевіряє здатність здобувача професійно сконструювати дію, вибудувати послідовність кроків, обрати форму організації роботи і обґрунтувати власне рішення. Перелік практичних творчих завдань з навчальної дисципліни «Технології соціальної роботи» (див. додаток В) також показує, що цей блок пов'язаний із технологічним мисленням, соціальною діагностикою, проектуванням, прогнозуванням, профілактикою, реабілітацією, консультуванням, посередництвом, груповою роботою та іншими професійними технологіями.

Призначення практичного завдання полягає в тому, щоб виявити, чи може здобувач перейти від знання технологій до їх доречного застосування. Тут перевіряється вміння бачити професійну мету завдання, визначати об'єкт роботи, обирати відповідну форму діяльності, структурувати її в часі, добирати методи і засоби, враховувати реальні умови та очікуваний результат. Фактично це перевірка технологічної грамотності майбутнього соціального працівника, його здатності не лише назвати технологію, а й показати, як вона розгортається в практиці.

Відповідь на практичне завдання варто будувати як професійний проєкт дії. Спочатку потрібно визначити, що саме вимагає умова: план, алгоритм, модель роботи, програму заходів, консультаційний маршрут, профілактичний цикл, реабілітаційний супровід чи іншу форму практичного продукту. Далі необхідно окреслити мету, адресата або цільову групу, завдання, основні напрями роботи, часову логіку та очікуваний результат. Якщо завдання пов'язане з плануванням, слід показати, чому обрано саме таку структуру і яким чином у ній відображено професійні функції соціального працівника або соціального педагога. Якщо завдання стосується технології втручання, важливо продемонструвати етапність, доцільність вибору методів і відповідність дій потребам клієнта чи групи.

Типові помилки у виконанні практичного завдання мають цілком прикладний характер. До них належать формальний опис без структури, механічне перелічення заходів без пояснення мети, невідповідність між завданням і обраною формою роботи, відсутність часової логіки, ігнорування реальних потреб клієнта або цільової групи, підміна технології загальними міркуваннями, а також невміння пояснити, чому саме такий спосіб дії є

доцільним. Недостатньою буде й така відповідь, у якій здобувач подає окремі правильні елементи, але не поєднує їх у цілісну професійну конструкцію.

Зразок логіки відповіді на практичне завдання може бути таким: спочатку визначити, який саме практичний продукт потрібно створити; далі коротко сформулювати його мету і цільову групу; потім окреслити основні напрями або етапи роботи; після цього пояснюю, як розподіляються дії в часі, які методи або форми використано і чому саме вони є доцільними; на завершення показати, який результат очікується і за якими ознаками можна зрозуміти, що завдання виконано якісно. Якщо, наприклад, потрібно скласти план роботи, відповідь має виглядати не як перелік довільних заходів, а як структурований інструмент професійної діяльності.

5.3. Ситуаційна задача інтегративного характеру

Третій елемент білета – комплексна ситуаційна задача – є найбільш наближеним до реальної професійної практики (див. додаток Г). Наприклад, вона може бути подана як опис життєвої ситуації 27-річної жінки з тяжким порушенням рухової функції, психологічною травмою, обмеженнями життєдіяльності та потребою в підтримці. Такий формат змушує здобувача не просто відтворити знання з окремої теми, а прочитати ситуацію як професійний кейс, побачити її багатовимірність і запропонувати послідовне рішення. Саме тому ситуаційна задача виконує інтегративну функцію: вона поєднує соціальну педагогіку, соціалізацію особистості, технології соціальної роботи, етичні орієнтири, соціальну діагностику і проектування допомоги.

Призначення ситуаційної задачі полягає в перевірці того, чи здатний здобувач діяти як майбутній фахівець у складній ситуації, де немає готової схеми «одна проблема – одне рішення». Тут перевіряються вміння бачити проблему, визначати її причини й наслідки, аналізувати потреби клієнта, виявляти ресурси, оцінювати ризики, визначати суб'єктів взаємодії, добирати відповідні технології соціальної роботи, дотримуватися етичної позиції й прогнозувати результат. План аналізу соціальної, соціально-педагогічної ситуації, алгоритм її розв'язання передбачають діагностичний, пошуковий, договірний, діяльнісний і рефлексивний етапи.

Будувати відповідь на ситуаційну задачу доцільно поетапно. Спочатку слід коротко назвати центральну проблему ситуації. Далі – виділити її ключові прояви, ймовірні причини, потреби клієнта, ресурси, чинники ризику та коло залучених осіб чи інституцій. Після цього необхідно запропонувати професійно обґрунтовану послідовність дій: що саме потрібно зробити першочергово, які технології або методи доцільно використати, хто має бути залучений до вирішення ситуації, які умови є принципово важливими для ефективної допомоги. На завершення потрібно окреслити очікуваний результат, можливі труднощі та критерії, за якими можна оцінити ефективність запропонованого рішення. Саме така послідовність дозволяє показати, що здобувач мислить професійно, а не реагує на кейс інтуїтивно або фрагментарно.

Типові помилки у відповіді на ситуаційну задачу є дуже показовими. До них належать поверхове читання ситуації, коли студент реагує лише на один яскравий симптом і не бачить всієї картини; поспішна пропозиція рішення без

попереднього аналізу; ототожнення проблеми з наслідком; ігнорування ресурсів клієнта; відсутність міжвідомчої логіки; неврахування етичних аспектів; заміна професійного алгоритму емоційною оцінкою ситуації. Слабкою є й така відповідь, у якій студент правильно співчуває клієнтові, але не показує, як саме буде організована допомога, хто має діяти, у якій послідовності і з яким очікуваним результатом.

Зразок логіки відповіді на ситуаційну задачу може бути таким: спочатку визначити основну проблему і коротко описати її контекст; далі виділити потреби клієнта, ресурси та ризики; потім сформулювати соціальний діагноз або робочу інтерпретацію ситуації; після цього запропонувати поетапний план професійних дій із зазначенням технологій, спеціалістів і установ, які можуть бути залучені; на завершення окреслити очікуваний результат, можливі труднощі та критерії успішності допомоги. Якщо тримати цю логіку, відповідь набуває професійної цілісності і перестає бути набором випадкових порад.

Отже, структура екзаменаційного білета побудована так, щоб послідовно виявити три виміри професійної готовності здобувача. Теоретичне питання показує, наскільки він володіє понятійно-аналітичною базою. Практичне завдання виявляє здатність проектувати професійну дію. Ситуаційна задача демонструє, чи може майбутній бакалавр із соціальної роботи мислити комплексно, етично і практично. Саме в сукупності ці три елементи дають можливість об'єктивніше оцінити готовність випускника до діяльності в соціальній сфері.

6. Методичні рекомендації до підготовки теоретичного питання

Теоретичне питання є першим елементом екзаменаційного білета і відкриває відповідь здобувача на атестаційному екзамені. Перелік теоретичних питань охоплює зміст базових освітніх компонентів – «Соціальна педагогіка» і «Соціалізація особистості», «Технології соціальної роботи». Серед них є питання на розкриття сутності понять, характеристики процесів, пояснення функцій, аналіз факторів, механізмів, стадій, закономірностей і професійно значущих явищ. Це означає, що теоретичний блок перевіряє не фрагментарне запам'ятовування матеріалу, а системне розуміння предметного поля спеціальності.

У критеріях оцінювання прямо зазначено, що атестаційний екзамен має дати змогу оцінити загальну ерудицію здобувача, рівень оволодіння основними поняттями соціальної роботи, уміння правильно використовувати категоріальний апарат, розуміти соціальні проблеми, обґрунтовувати їх вирішення, аналізувати різні соціальні ситуації, проектувати соціальний процес і прогнозувати результати. Показниками високого рівня підготовки названо глибину, узагальненість, усвідомленість, правильність і самостійність відповіді. Саме ці орієнтири і мають визначати підготовку до теоретичного питання.

Підготовка до теоретичного питання має будуватися за принципом «сформулювати професійно осмислену відповідь». Це особливо важливо для спеціальності 231 «Соціальна робота», оскільки мета освітньо-професійної програми полягає у підготовці фахівця, який володіє концептуальними

знаннями та поглибленими когнітивними і практичними вміннями для розв'язання складних спеціалізованих завдань у соціальній сфері. Відповідно, сильна теоретична відповідь має показати не лише знання теми, а й здатність бачити її професійне значення для майбутньої соціальної роботи.

6.1. Як опрацювати теми теоретичного блоку

Ефективна підготовка до теоретичних питань починається з правильної організації матеріалу. Оскільки перелік питань є досить широким і охоплює як загальнотеоретичні, так і прикладні аспекти соціальної педагогіки та соціалізації особистості, доцільно спершу згрупувати їх у змістові блоки. Наприклад, окремо варто виділити теми, пов'язані з базовими поняттями і категоріями, окремо – теми про механізми, фактори і стадії соціалізації, окремо – теми про сім'ю, середовище, соціальні інститути, масову комунікацію, девіантну поведінку, дезадаптацію, ресоціалізацію, інвалідність, соціально-педагогічну підтримку різних категорій клієнтів. Така попередня систематизація допомагає бачити не окремі питання, а карту дисципліни.

Далі кожен тему варто опрацювати у чотирьох взаємопов'язаних площинах. Спочатку потрібно з'ясувати ядро теми, тобто її центральне поняття або проблему. Потім – визначити ключові складники, ознаки, функції, етапи, види або механізми. Після цього – встановити зв'язки з іншими темами курсу. І лише далі – перевести тему у професійний контекст соціальної роботи. Наприклад, якщо йдеться про соціалізацію, недостатньо назвати її визначення та стадії. Потрібно розуміти, як порушення соціалізаційних процесів пов'язане з дезадаптацією, ризиками девіантної поведінки, потребою у соціально-педагогічній підтримці чи соціальному супроводі. Якщо тема стосується сім'ї як мікрофактора соціалізації, слід бачити не лише її функції, а й практичні наслідки сімейного неблагополуччя для дитини та завдання фахівця у відповідь на такі виклики.

Під час роботи з темою бажано не писати суцільний «конспект-відповідь», а створювати стислий опорний каркас. Для кожного питання доцільно мати: 1) ключове поняття, 2) 3–5 основних тез, 3) один професійний акцент, 4) один приклад із практики соціальної роботи або соціально-педагогічної діяльності, 5) короткий підсумковий висновок. Такий спосіб підготовки дисциплінує мислення й одночасно зменшує ризик механічного відтворення.

6.2. Як будувати усну відповідь

Усна відповідь на теоретичне питання має бути структурованою, логічною і професійно переконливою. Вона не повинна звучати як переказ сторінки з підручника або завчений абзац. Оптимально, коли здобувач відповідає так, ніби послідовно пояснює явище: точно, змістовно, без зайвих відступів, але з чітким розумінням, чому це важливо для соціальної роботи.

Практично доцільно будувати відповідь за такою логікою. Спочатку коротко окреслити, про яке поняття, явище або проблему йдеться. Далі розкрити сутність питання через основні ознаки, складники, функції, види, механізми або етапи. Після цього показати внутрішні зв'язки: причини, умови виникнення, фактори впливу, наслідки, місце в системі суміжних понять. Потім

обов'язково перевести тему в професійний контекст: пояснити, як вона проявляється в роботі з дитиною, сім'єю, молоддю, особою в складних життєвих обставинах, групою чи громадою. Завершувати відповідь варто коротким змістовним висновком, який не просто дублює сказане, а підсумовує професійне значення теми.

Саме така побудова відповідає критеріям, за якими оцінюються глибина знань, усвідомленість, правильність, самостійність і вміння обґрунтувати позицію.

6.3. Як поєднувати понятійний апарат, теорію та професійний контекст

Одна з найчастіших проблем у відповіді на теоретичне питання полягає в тому, що здобувач або надто захоплюється термінами, або, навпаки, говорить загальними словами без понятійної чіткості. Якісна відповідь тримає баланс між трьома рівнями: понятійним, теоретичним і професійно-прикладним. Понятійний рівень означає, що студент коректно вживає ключові категорії теми. Теоретичний рівень означає, що він може не просто назвати поняття, а пояснити їхній зміст, структуру, механізми, внутрішні зв'язки. Професійно-прикладний рівень означає, що він бачить, як теоретичне положення «працює» в соціальній реальності та в діяльності фахівця із соціальної роботи.

Наприклад, якщо питання стосується соціальної адаптації особистості, недостатньо сказати, що це пристосування до соціального середовища. Потрібно пояснити, які чинники на неї впливають, чому її порушення може бути маркером соціального ризику, як адаптаційні труднощі проявляються в різних клієнтських групах і чому це має значення для соціального працівника. Якщо питання пов'язане із соціальними інститутами, сильна відповідь покаже не лише їх функції, а й роль у підтримці або ускладненні процесу соціалізації. Саме такий перехід від теорії до професійного сенсу і робить відповідь переконливою.

6.4. Як уникати механічного відтворення

Механічне відтворення матеріалу зазвичай легко впізнати. Відповідь звучить формально, інколи грамотно, але без внутрішньої логіки, без переходів, без професійного смислу. Така відповідь може містити правильні фрази, але не демонструє справжнього розуміння. Саме тому в критеріях оцінювання окремо наголошено на самостійності, усвідомленості й умінні обґрунтувати власну позицію.

Щоб уникнути механічного відтворення, доцільно використовувати кілька прийомів. По-перше, після опрацювання теми варто спробувати пояснити її власними словами без опори на текст. По-друге, корисно щоразу ставити до теми професійне запитання: «Для чого це потрібно соціальному працівникові?» По-третє, потрібно тренувати короткі усні відповіді на одну й ту саму тему в різних формулюваннях. По-четверте, бажано не вивчати «готові абзаци», а опановувати логіку теми через опорні слова, схеми, блоки, причиново-наслідкові ланцюги. По-п'яте, слід звикати завершувати будь-яку відповідь власним висновком, навіть коротким. Це примушує мислити, а не просто відтворювати.

6.5. Алгоритм підготовки до теоретичного питання

6.6. Шаблон побудови усної відповіді

ВСТУПНА ТЕЗА

- Коротко окреслити, про яке поняття, явище або проблему йдеться

ВИЗНАЧЕННЯ АБО СУТНІСТЬ

- Пояснити зміст базового поняття власними словами, без перевантаження другорядними деталями

ОСНОВНІ СКЛАДНИКИ ТЕМИ

- Розкрити ознаки, функції, етапи, види, механізми або фактори

ЛОГІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

- Пояснити, від чого залежить це явище, як воно формується, які має наслідки або з чим пов'язане

ПРОФЕСІЙНИЙ КОНТЕКСТ

- Показати, чому ця тема важлива для соціальної роботи, де саме вона проявляється в практиці, з якими клієнтами чи ситуаціями пов'язана

ВИСНОВОК, ЩО УЗАГАЛЬНЮЄ

- Коротко підсумувати професійне значення теми

6.7. Чек-лист самоперевірки здобувача

Перед екзаменом доцільно перевіряти кожну підготовлену тему за такими запитаннями:

1. Чи я точно розумію формулювання питання, а не лише впізнаю окремі слова?
2. Чи можу я пояснити тему власними словами без читання конспекту?
3. Чи володію ключовими поняттями і правильно їх уживаю?
4. Чи бачу внутрішню логіку теми: причини, механізми, функції, наслідки?
5. Чи можу пов'язати тему з професійною діяльністю соціального працівника?
6. Чи є у моїй відповіді не лише визначення, а й пояснення?
7. Чи не перетворюється моя відповідь на переказ підручника?
8. Чи можу я навести професійний приклад або показати прикладне значення теми?
9. Чи є у відповіді короткий змістовний висновок?
10. Чи звучить моя відповідь логічно, послідовно і впевнено в усному викладі?

6.8. Типові помилки у відповіді на теоретичне питання

Найчастіше трапляються такі помилки:

Підміна розкриття теми переказом	Здобувач ніби говорить багато, але не відповідає саме на поставлене питання
Накопичення термінів без пояснення	Категоріальний апарат використовується формально, без розуміння
Відсутність логічної структури	Відповідь починається з випадкових фрагментів і не має внутрішнього каркаса
Невміння перейти до професійного контексту	Тема звучить абстрактно, без прив'язки до соціальної роботи, клієнта, сім'ї, громади чи соціально-педагогічної ситуації
Механічне відтворення готового тексту	Студент використовує завчені формули, але не може змінити порядок викладу, відповісти додатково або пояснити сказане
Нечіткий висновок або його відсутність	Відповідь обривається без узагальнення
Термінологічна неточність	Плутаються поняття, підміняються близькі, але не тотожні категорії
Перевантаження другорядними деталями	Студент губить головну думку і не тримає смисловий центр питання

Усе це знижує не лише змістову якість відповіді, а й показники правильності, усвідомленості та самостійності, які прямо зафіксовані в критеріях оцінювання атестаційного екзамену.

Отже, підготовка до теоретичного питання має бути спрямована на формування осмисленої, структурованої й професійно релевантної усної відповіді. Теоретичний блок екзамену перевіряє не тільки знання понять із «Соціальної педагогіки» та «Соціалізації особистості», а й уміння працювати з ними як із інструментом професійного аналізу. Саме тому найкращий спосіб підготовки полягає не у завчанні готових фрагментів, а у відпрацюванні логіки теми, вмінні пов'язувати її з практикою соціальної роботи і презентувати власне розуміння послідовно, чітко та аргументовано.

7. Методичні рекомендації до виконання практичного завдання з технологій соціальної роботи

Практичне завдання з «Технологій соціальної роботи» має особливу будову. Воно не зводиться до простого відтворення теорії і водночас не є суто вільним «творчим» міркуванням. Банк завдань показує, що здобувачеві пропонують або розкрити специфіку певної технології, або змоделювати технологічний процес, або розробити алгоритм, програму, зміст заходу, рекомендації, план чи модель професійної роботи. Саме тому цей елемент екзамену доцільно розглядати як поєднання теоретико-технологічного й конструктивно-практичного компонентів: студент має показати, що він розуміє

сутність технології і водночас уміє перевести це розуміння у форму професійної дії. Це прямо відповідає логіці атестаційного екзамену як перевірки здатності застосовувати теоретичні знання для вирішення практичних професійних завдань.

Банк творчих завдань охоплює кілька повторюваних типів професійних продуктів: моделювання соціально-педагогічної технології, розроблення алгоритму роботи, створення корекційно-розвивальної або профілактичної програми, проектування реабілітаційної чи консультативної моделі, підготовку конкретного заходу, розроблення плану діяльності, формування рекомендацій для певної категорії клієнтів. Серед них є завдання про попередження дитячої злочинності, патронаж сім'ї і дітей, роботу з неблагополучною сім'єю, телефон довіри, підтримку «дітей вулиці», корекцію агресивної та асоціальної поведінки, культурно-дозвіллеву діяльність, підготовку підлітків до сімейного життя, обстеження мікрорайону, соціальну реабілітацію неповнолітніх та молоді, яка повернулася з місць позбавлення волі. Це означає, що підготовка до практичного завдання має будуватися не навколо одного шаблону, а навколо кількох типових логік професійного конструювання.

Теоретичні питання з дисципліни «Технології соціальної роботи» дають для цього змістове підґрунтя. У переліку прямо представлені питання про соціальне прогнозування, моделювання в соціальній сфері, соціальну профілактику, методи профілактики, соціальну реабілітацію, групову роботу, групи взаємодопомоги, консультування як технологію соціальної роботи, типи і форми консультування, посередництво, технології зв'язку з громадськістю, моніторинг системи соціального обслуговування, принципи використання педагогічних методів у соціальній роботі, підходи до визначення сутності соціально-педагогічних технологій. Отже, відповідь на практичне завдання повинна природно поєднувати дві площини: теоретичну основу технології і практичну модель її реалізації.

ОПП «Соціальна робота» підкреслює прикладний характер підготовки, орієнтацію на комплексне розв'язання типових професійних завдань у сфері соціальної, соціально-педагогічної діяльності та впровадження нових практичних ідей у реальну практику. Саме тому у відповіді на практичне завдання цінується не декоративна «креативність», а професійна обґрунтованість, послідовність і здатність побачити, як технологія працює щодо конкретної проблеми, клієнта, групи або середовища.

7.1. Як аналізувати умову практичного завдання

Починати роботу над завданням потрібно з визначення його формату. У переліку творчих завдань використовуються різні дієслова-індикатори: «визначить специфіку», «змоделюйте», «розкрийте сутність», «розробіть алгоритм», «розробіть програму», «спроєктуйте», «складіть план». Кожне з них задає різний тип відповіді. Якщо у формулюванні сказано «розкрийте сутність», у відповіді має бути сильний теоретико-технологічний блок із поясненням змісту, функцій, ознак і меж застосування. Якщо сказано «змоделюйте» або «спроєктуйте», потрібно подати структурну модель із компонентами, етапами, учасниками, ресурсами й очікуваним результатом. Якщо сказано «розробіть

алгоритм», відповідь має бути покроковою. Якщо «розробіть програму», то необхідно подати мету, завдання, цільову групу, змістові модулі, форми, методи, очікувані результати й ознаки ефективності. Якщо «складіть план», то на перший план виходять логіка, часовий розподіл і структурованість дій.

Після визначення формату потрібно знайти професійне ядро завдання. Для цього варто поставити собі п'ять запитань: хто є адресатом роботи, яка проблема або потреба лежить в основі завдання, яка технологія або група технологій тут потенційно доречна, у якому контексті буде реалізовано втручання, який результат вважається професійно реалістичним. Наприклад, завдання про патронаж сім'ї і дітей зосереджене на супроводі, підтримці, координації допомоги і тривалому професійному контакті; завдання про телефон довіри виводить на технологію кризового консультування; завдання про дітей вулиці потребує поєднання підтримки, профілактики, міжінституційної взаємодії й реабілітаційної логіки; завдання про соціально-педагогічне обстеження мікрорайону орієнтує на діагностично-моніторингову і проєктувальну діяльність.

7.2. Як поєднувати теоретичні питання з практичним завданням

У цьому блоці екзамену особливо важливо не розривати теорію і практику. Якщо завдання стосується, наприклад, програми профілактики девіантної поведінки, здобувач не може обмежитися переліком заходів. Він має спертися на теоретичні питання про сутність соціальної профілактики, об'єкти профілактичного впливу, методи профілактики, а далі показати, як ці положення перетворюються на реальну програму дій. Якщо потрібно розробити технологію сімейного консультування, варто пов'язати відповідь із теоретичними питаннями про консультування як технологію соціальної роботи, вимоги до проведення консультацій, типи, форми, види консультування й особливості консультування окремих груп клієнтів. Якщо йдеться про соціально-реабілітаційну роботу, необхідно спиратися на питання про сутність соціальної реабілітації та види реабілітації. Якщо завдання пов'язане з соціально-педагогічними об'єднаннями, групами підтримки, диспуатами або роботою з підлітками, логічно залучати теоретичний блок про групову роботу, стадії розвитку групи, роль соціального працівника в груповому процесі та підходи до створення груп взаємодопомоги. Саме таке поєднання робить відповідь професійно переконливою.

Іншими словами, практика в цьому завданні не існує без теорії, а теорія не повинна залишатися без практичного виходу. Найсильніша відповідь має звучати так: спочатку коротко окреслюється технологічна сутність явища, далі пояснюється, чому саме така технологія релевантна до умови, а після цього подається модель її реалізації в конкретному професійному форматі. Саме такий підхід відповідає вимозі екзамену перевіряти вміння застосувати теоретичні знання для вирішення практичних професійних завдань.

7.3. Як обирати відповідну технологію соціальної роботи

Вибір технології повинен впливати не з інтуїції, а з логіки завдання. В переліку завдань можна виокремити кілька типових груп завдань, і для кожної з них є свій базовий технологічний фокус.

Якщо завдання стосується попередження, запобігання або роботи з групою ризику, провідною стає профілактична технологія. Сюди належать завдання про попередження дитячої злочинності, профілактику і корекцію девіантної поведінки, агресивної поведінки, асоціальної поведінки, підготовку підлітків до сімейного життя, організацію дозвіллевої діяльності як ресурсу попередження відхилень. Тут логічно спиратися на теоретичні питання про соціальну профілактику, її об'єкти й методи.

Якщо завдання пов'язане з відновленням, підтримкою, поверненням до соціально прийняттого функціонування, базовою є реабілітаційна або корекційно-реабілітаційна технологія. Це стосується завдань про дітей і молодь, схильних до девіантної поведінки, осіб, які повернулися з місць позбавлення волі, корекційно-розвивальних програм, моделі виправно-виховного процесу, психосоціальної допомоги дітям, які пережили насильство у сім'ї. Тут доцільно спиратися на теоретичний блок про соціальну реабілітацію і пов'язані технології.

Якщо йдеться про індивідуальну допомогу, підтримку сім'ї, патронаж, телефон довіри, консультування проблеми клієнта, у центрі відповіді має бути технологія консультування, супроводу, патронажу, інколи кризового втручання або посередництва. Такі завдання прямо вимагають знання теоретичних засад консультування, його видів, форм, вимог до консультанта та особливостей роботи з різними категоріями клієнтів.

Якщо завдання пов'язане з мікрорайоном, інституційною взаємодією, діяльністю об'єднань, акціями милосердя, батьківськими зборами, публічною взаємодією або соціально-педагогічною підтримкою дітей вулиці, на перший план можуть виходити технології групової роботи, соціального проектування, зв'язків із громадськістю, моніторингу, міжінституційної координації. Такі відповіді мають опиратися на теоретичні питання про групову роботу, паблік рилейшнз, моніторинг системи соціального обслуговування, а також про моделювання і прогнозування в соціальній сфері.

7.4. Як аргументувати вибір методів, етапів, форм та інструментів

Аргументація у практичному завданні має будуватися щонайменше на шести підставах: проблема, клієнт, середовище, мета, ресурсне поле, очікуваний результат. Якщо студент називає метод або форму роботи, але не пояснює, чому це доречно саме тут, відповідь виглядає формальною.

Пояснюючи вибір, доцільно показувати:

- ✓ що саме цей метод дає для вирішення проблеми;
- ✓ чому він підходить саме цій цільовій групі;
- ✓ на якому етапі його застосування є виправданим;
- ✓ які результати він має забезпечити;
- ✓ які обмеження або ризики при цьому слід враховувати.

Наприклад, у завданні про телефон довіри недостатньо назвати емпатійне слухання чи інформування. Потрібно показати, чому на початковому етапі критично важливі встановлення контакту, забезпечення безпеки, уточнення запиту, зниження емоційної напруги, а вже далі – консультативне орієнтування або перенаправлення. У завданні про патронаж сім'ї важливо пояснити, чому

технологія має бути не разовою, а етапною, з первинним вивченням ситуації, плануванням допомоги, міжвідомчою взаємодією та подальшим супроводом. У завданні про програму корекції агресивної поведінки необхідно показати, чому програма має включати не лише окремі заняття, а й діагностичний, корекційний, підтримувальний і оцінювальний компоненти.

7.5. Як урахувати клієнта, контекст, ресурси, ризики, етику й очікуваний результат

Практичне завдання з технологій соціальної роботи не можна виконувати «без людини». Навіть якщо у формулюванні прямо не названо конкретного клієнта, його потрібно відчитати з умовного поля завдання. У переліку практичних завдань фігурують діти, підлітки, сім'ї у кризовому становищі, неблагополучні сім'ї, діти, які пережили насильство, підлітки з девіантною або асоціальною поведінкою, «діти вулиці», молодь після повернення з місць позбавлення волі. Це різні категорії клієнтів, і одна й та сама технологія не може застосовуватися до них однаково. Саме тому сильна відповідь має показувати чутливість до віку, стану, рівня ризику, середовища, ресурсів підтримки і ступеня вразливості.

Контекст також є принципово важливим. Частина завдань стосується школи, частина – сім'ї, частина – мікрорайону, частина – спільної діяльності суспільних інституцій, частина – кризової чи посткризової ситуації. Від цього залежить, які структури, спеціалісти, форми взаємодії та інструменти буде доцільно залучати.

Ресурсне поле включає не лише інституції, а й внутрішні ресурси клієнта, сім'ї, групи, громади.

Ризики стосуються повторної травматизації, стигматизації, формального втручання, недостатності мотивації, конфліктності середовища, відсутності підтримки.

Етичний вимір охоплює конфіденційність, повагу до гідності, безпечність, добровільність участі, делікатність комунікації, особливо якщо йдеться про дітей, насильство, кризу, делінквентну поведінку, вуличний досвід.

Очікуваний результат має бути конкретним і реалістичним: не «повне вирішення проблеми», а, наприклад, зниження проявів агресії, встановлення стабільного контакту із сім'єю, запуск програми підтримки, підвищення включеності в навчання, створення карти мікрорайону для подальшої роботи, формування маршруту міжвідомчої допомоги.

7.6. Покроковий алгоритм виконання практичного завдання

Прочитати формулювання і визначити тип продукту

З'ясувати, що саме потрібно: розкрити сутність, змодельовати технологію, розробити алгоритм, створити програму, спроектувати модель, скласти план, підготувати захід

Назвати основну професійну проблему

Коротко визначити, яка саме потреба, труднощі або ризик лежить в основі завдання

Визначити адресата і контекст

Хто є клієнтом або цільовою групою, у якому середовищі відбуватиметься робота

Встановити теоретичну основу завдання

Назвати методи, прийоми та види соціальних послуг, на які спирається відповідь: профілактика, реабілітація, консультування, групова робота, посередництво, моделювання, моніторинг тощо

Обрати базову технологію або технологічну комбінацію

Коротко пояснити, чому саме вона є доречною

Побудувати етапність

Показати послідовність професійних дій: діагностичний етап, підготовчий, основний, корекційний, підтримувальний, оцінювальний або іншу релевантну логіку

Добрати методи, форми та інструменти

Пояснити, як саме реалізовуватиметься технологія

Урахувати ресурси, ризики та етичні межі

Показати професійну реалістичність і відповідальність рішення

Сформулювати очікуваний результат

Назвати конкретний результат і ознаки, за якими можна оцінити ефективність

Завершити коротким підсумком

Пояснити, чому запропонована модель є професійно обґрунтованою

7.7. Модель відповіді

Для виконання творчих практичних завдань з технології соціальної роботи можна використовувати таку універсальну модель:

«У завданні потрібно розробити / змодельовати / спроектувати ...

Проблема, на яку спрямоване це завдання, полягає в ...

Адресатом роботи є ...

Теоретичною основою відповіді виступають положення про ...

Для розв'язання поставленого завдання доцільно використати технологію ..., оскільки вона дає змогу ...

Роботу варто будувати поетапно: спочатку ..., далі ..., після цього ...

На основному етапі доцільно застосувати такі форми та методи: ...

Їх вибір зумовлений тим, що ...

Під час реалізації потрібно врахувати такі ресурси, ризики та етичні умови: ...

Очікуваним результатом буде ...

Ефективність можна визначити за такими ознаками: ...».

Ця модель допомагає поєднати теоретичний і практичний компоненти та не втратити фокус на професійному рішенні.

7.8. Приклади практичних завдань і логіка їх виконання

1. «Розробіть алгоритм організації патронажу сім'ї і дітей».

Це завдання вимагає поєднання теоретичного розуміння індивідуальної соціальної роботи, консультування, соціального супроводу й міжвідомчої взаємодії з покроковою моделлю роботи. Відповідь має містити: первинне вивчення ситуації, встановлення контакту, оцінку потреб, визначення ризиків, план допомоги, координацію із залученими службами, моніторинг і корекцію плану. Теоретична опора тут природно йде від блоку консультування, посередництва, моніторингу й соціально-педагогічних технологій.

2. «Розробіть алгоритм соціально-педагогічної технології консультування по телефону довіри».

У відповіді потрібно не просто сказати, що таке телефон довіри, а показати технологічний маршрут: встановлення контакту, виявлення запиту, стабілізація емоційного стану, уточнення проблеми, первинна підтримка, інформування, можливе перенаправлення, завершення контакту. Теоретичний фундамент становлять питання про консультування як технологію, вимоги до проведення консультацій, форми й види консультування, а також етичні вимоги до консультанта.

3. «Розробіть програму профілактики і корекції девіантної поведінки дітей груп ризику».

Тут відповідь має поєднати теоретичні засади соціальної профілактики з програмно-цільовою логікою. Варто показати мету програми, цільову групу, діагностичний блок, профілактичні та корекційні модулі, роботу з сім'єю, можливі групові форми, міжінституційну взаємодію, критерії результативності. Теоретичними опорами є питання про сутність профілактики, методи профілактики, групову роботу, роль соціального працівника в груповому процесі та, за потреби, реабілітаційний компонент.

4. «Розробіть програму соціально-педагогічного обстеження мікрорайону. За його результатами оформіть соціально-педагогічну карту мікрорайону».

Це завдання вимагає діагностично-проектувального мислення. У відповіді варто показати мету обстеження, об'єкти вивчення, індикатори, джерела даних, способи збору інформації, етапи аналізу, принципи оформлення карти, можливості використання результатів для подальшої соціально-педагогічної роботи. Теоретичну базу тут складають питання про моделювання, моніторинг і соціологічне мислення соціального працівника.

7.9. Типові помилки у підготовці відповіді на практичне творче завдання з технологій соціальної роботи

Типова помилка	Пояснення недоліку	Спосіб удосконалення
Студент не визначає тип завдання і відповідає «взагалі по темі»	Відповідь не відповідає формату продукту, якого вимагає умова	Спочатку назвати, що саме потрібно створити: алгоритм, модель, програму, план, зміст заходу
Є лише теорія без практичної конструкції	Не видно вміння застосовувати знання	Після короткої теоретичної рамки обов'язково перейти до етапів, методів, форм і результату
Є лише перелік заходів без теоретичної основи	Відповідь виглядає випадковою і неаргументованою	Пояснити, на які положення технології соціальної роботи спирається обране рішення
Обрана технологія не пов'язана з проблемою завдання	Рішення професійно не переконливе	Чітко показати зв'язок: проблема – клієнт – контекст – технологія
Не враховано адресата	Відповідь універсальна і нежива	Уточнити, для кого саме розробляється алгоритм, програма або модель
Відсутня етапність	Не видно логіки технологічного процесу	Подати послідовність дій від початкового етапу до оцінювання результату
Ігноруються ресурси, ризики й етичні межі	Рішення виглядає нереалістичним або професійно незрілим	Окремо вказати, що допомагає реалізації, що може завадити і які етичні умови є обов'язковими
Результат сформульований надто загально	Неможливо оцінити ефективність	Назвати конкретний очікуваний результат і ознаки його досягнення

Відповідь перевантажена другорядними міркуваннями	Втрачається смисловий центр завдання	Тримати фокус на професійному продукті, який прямо заданий у формулюванні
Немає короткого підсумку	Відповідь звучить незавершено	Наприкінці стисло пояснити, чому запропоноване рішення є доречним

Отже, творче практичне завдання з «Технологій соціальної роботи» потрібно виконувати як поєднання теоретичного розуміння технології та професійного конструювання способу дії. Найкраща відповідь виникає тоді, коли здобувач не просто знає, що таке профілактика, реабілітація, консультування, групова робота чи моніторинг, а вміє перетворити це знання на алгоритм, програму, модель або план, професійно релевантний до конкретної ситуації, клієнта і соціального контексту.

8. Методичні рекомендації до розв'язання ситуаційної задачі

Ситуаційна задача є найбільш інтегративним елементом атестаційного екзамену, оскільки саме вона дозволяє побачити, чи здатний здобувач поєднати знання з «Соціальної педагогіки», «Соціалізації особистості» і «Технологій соціальної роботи» в логіці реального професійного рішення.

Критерії оцінювання атестаційного екзамену прямо підказують, якою має бути сильна відповідь на ситуаційну задачу, виходячи з того, що атестаційний екзамен має оцінювати розуміння соціальних проблем, характер аналізу різних соціальних ситуацій, обґрунтування пропонуваного рішення, можливості проектування соціального процесу, варіативність і прогнозування результатів. Окремо серед показників високого рівня визначається глибина, узагальненість, усвідомленість, правильність і самостійність відповіді. Це означає, що ситуаційну задачу потрібно розв'язувати як професійний кейс, де кожне рішення має бути пояснене.

8.1. Як читати кейс

Перша помилка під час розв'язання ситуаційної задачі полягає в тому, що студент одразу починає радити, не дочитавши кейс як професійну ситуацію. Правильне читання кейсу означає, що здобувач спершу встановлює, хто є центральним клієнтом, які факти вже дано, які труднощі лежать на поверхні, а які тільки проглядаються, що є наслідком, а що може бути причиною, які аспекти мають медичний, психологічний, соціальний, сімейний, освітній, правовий або соціально-педагогічний характер.

Кейс потрібно читати щонайменше у трьох площинах. Перша площина – фактична: що саме сталося, хто учасники, які обставини вже відомі. Друга – проблемно-аналітична: у чому полягає головна проблема, які супутні проблеми, які фактори ризику і які можливі наслідки без втручання. Третя – професійно-проектувальна: які дії соціального працівника або соціального педагога тут є

доцільними, які інші суб'єкти мають бути залучені, яким може бути реалістичний маршрут допомоги.

У зразку білета наведена ситуація «про дівчину з інвалідністю», я якій важливо побачити не лише порушення рухових функцій. У кейсі одночасно присутні щонайменше кілька шарів: фізичне обмеження, психологічна травма, досвід соціальної ізоляції через домашнє навчання, імовірні труднощі соціальної адаптації, потреба в реабілітаційній, психологічній і соціальній підтримці. Саме таке багатшарове читання кейсу і є початком сильної відповіді.

8.2. Як виділяти проблему, потреби, ризики і ресурси

Після *первинного читання кейсу* потрібно перейти до його структурування. Найзручніше робити це через чотири опори: проблема, потреби, ризики, ресурси.

Проблему слід формулювати не на рівні загального опису труднощів, а в категоріях професійного аналізу ситуації. Бажано виділити головну проблему і супутні. Наприклад, головною може бути соціально-психологічна дезадаптація внаслідок інвалідизації, а супутніми – травматичне переживання діагнозу, обмеження соціальної участі, дефіцит зовнішньої підтримки, звуження перспектив самореалізації.

Потреби – це те, без чого не може відбутися покращення ситуації. Вони можуть бути психологічними, соціальними, реабілітаційними, інформаційними, правозахисними, освітніми, комунікативними. Добре, коли студент не підміняє потреби готовими послугами. Наприклад, «потребує консультації» – це ще не потреба, а можливий засіб. Потребою може бути відновлення відчуття суб'єктності, підтримка в прийнятті ситуації, доступ до ресурсів реабілітації, соціальне включення, побудова маршруту допомоги.

Ризики – це фактори, які можуть погіршити ситуацію або знизити ефективність допомоги. До ризиків можуть належати соціальна ізоляція, вторинна травматизація, стигматизація, втрата мотивації, конфліктне сімейне оточення, неузгодженість дій служб, формальне ставлення до клієнта, відсутність доступності середовища.

Ресурси – це не лише установи. Це також особистісні можливості клієнта, підтримка родини, друзі, школа, громада, служби, волонтерські ініціативи, програми соціального захисту, фахівці різного профілю. Один із плюсів відповіді є те, що студент виділяє внутрішні і зовнішні ресурси.

8.3. Як визначати суб'єктів взаємодії і показувати міжвідомчу співпрацю

Відповідь на ситуаційну задачу майже ніколи не обмежується фразою «соціальний працівник має допомогти». У складній ситуації завжди є кілька суб'єктів взаємодії, і студент повинен це бачити. До них можуть належати сам клієнт, члени сім'ї, соціальний працівник, соціальний педагог, психолог, педагогічний колектив, медичні працівники, служби у справах дітей, центр соціальних служб, органи соціального захисту, громадські організації, фахівці реабілітаційного профілю, представники громади.

Міжвідомча співпраця не означає механічно назвати якомога більше інституцій. Її потрібно показувати функціонально: хто за що відповідає, на

якому етапі залучається, чому саме його участь є необхідною. У ситуації з інвалідністю це може бути координація між соціальною службою, психологом, медичними фахівцями, реабілітаційною установою, органом соціального захисту та, за потреби, освітнім середовищем чи громадськими організаціями. У ситуації сімейного неблагополуччя інший набір суб'єктів буде більш релевантним. Саме така функціональна логіка демонструє професійне мислення.

Послідовність дій на етапах аналізу соціальної, соціально-педагогічної ситуації наведена у додатку Д.

8.4. Як демонструвати етичну позицію

Етична позиція у ситуаційній задачі не є додатком «для краси». Вона показує професійну зрілість відповіді. Здобувач має не лише розуміти проблему клієнта, а й демонструвати, що професійна допомога будується на повазі до прав людини, її гідності, безпеки та суб'єктності. У відповіді це може виявлятися через такі акценти: недопущення стигматизації, відмова від осуду, обережність у формулюваннях, орієнтація на сильні сторони клієнта, конфіденційність, залучення клієнта до прийняття рішень, координація допомоги без приниження чи тиску.

Особливо важливо це в кейсах, пов'язаних з інвалідністю, насильством, девіантною поведінкою, дітьми вулиці, кризою в сім'ї, залежністю, постпенітенціарною адаптацією. У таких ситуаціях слабкою буде відповідь, у якій студент говорить «треба змусити», «необхідно перевиховати» або пропонує дії без урахування прав і гідності клієнта.

8.5. Як прогнозувати результат і критерії ефективності

Одна з найсильніших частин відповіді на ситуаційну задачу – це вміння завершити її не загальною фразою, а професійним прогнозом. Прогноз не означає фантазувати про ідеальний фінал. Він означає назвати реалістичні результати, яких можна очікувати за умови правильно організованої допомоги.

Результат має бути конкретним. Наприклад: встановлено контакт із клієнтом, знижено рівень емоційної дезорганізації, сформовано маршрут міжвідомчої допомоги, підключено реабілітаційні ресурси, активізовано сімейну підтримку, підвищено рівень соціальної включеності, створено умови для подальшого супроводу. Критерії ефективності – це ознаки, за якими можна побачити, що рух відбувається: клієнт бере участь у взаємодії, знижується гострота кризи, виконано перші кроки плану, залучено потрібні служби, стабілізовано стан, з'явилися доступні ресурси підтримки.

8.6. Алгоритм аналізу ситуаційної задачі (див. додаток А)

Уважно прочитати кейс і визначити його смисловий центр	Хто є клієнтом, у чому полягає головна проблема, які факти вже задано
Коротко охарактеризувати вихідну ситуацію	Назвати об'єкт роботи, ключові обставини, центральний запит або труднощі
Виділити проблему, потреби, ризики і ресурси	Окремо сформулювати головну проблему, супутні труднощі, потреби клієнта, фактори

	ризик, внутрішні та зовнішні ресурси
Висунути робочі гіпотези щодо причин ситуації	Пояснити, що могло призвести до виникнення труднощів і які чинники їх підтримують
Сформулювати соціальний діагноз або робочу професійну інтерпретацію	Застосувати професійно обґрунтованого розуміння змісту ситуації, її причин, умов виникнення та характеру прояву
Визначити мету соціальної роботи в конкретному кейсі	Мета має бути професійно чіткою, реалістичною і відповідати проблемі
Окреслити правове поле ситуації	Назвати, які права клієнта зачіпає ситуація і які нормативно-правові акти регулюють можливу допомогу
Визначити суб'єктів вирішення ситуації	Показати, хто має бути залучений і яку функцію виконує
Обрати технології, форми, методи й інструменти	Пояснити, чому саме вони є доречними
Спрогнозувати результат і критерії ефективності	Назвати очікувані зміни і спосіб їх оцінювання
Завершити відповідь коротким професійним висновком	Пояснити, чому саме така модель вирішення є обґрунтованою

8.7. Пам'ятка для усної відповіді: «крок аналізу – що сказати на іспиті – чого уникати»

Етап аналізу	Рекомендований зміст відповіді	Типові помилки
1. Первинне прочитання кейсу	«У цій ситуації йдеться про... Клієнтом є... Ключові обставини полягають у...»	Поспішні поради до завершення аналізу; переказ кейсу без виділення суті
2. Визначення головної проблеми	«Основна проблема полягає в... Супутні труднощі пов'язані з...»	Надто загальні формулювань на кшталт «людині важко»; змішування проблеми з її наслідками
3. Визначення потреб клієнта	«Клієнт потребує... Насамперед актуальними є психологічні / соціальні / реабілітаційні / інформаційні потреби...»	Підміна потреб готовими послугами; перелік без пояснення, чому ці потреби є пріоритетними
4. Виявлення ризиків	«До основних ризиків належать... За відсутності втручання це може призвести до...»	Ігнорування ризиків; драматизація без професійного обґрунтування
5. Виявлення ресурсів	«Серед внутрішніх ресурсів можна виокремити... Серед зовнішніх ресурсів – ...»	Фрази «ресурсів немає» без аналізу; зведення ресурсів лише до установ
6. Попередня	«Попередньо ситуацію можна	Медичні або

професійна інтерпретація	визначити як... Це свідчить про...»	стигматизувальні ярликів; категоричні висновків без підстав
7. Формулювання мети соціальної роботи	«Метою соціальної роботи в цьому випадку є...»	Розмита мета типу «допомогти в усьому»; завідомо недосяжні формулювань
8. Правове поле ситуації	«Ситуація пов'язана із захистом таких прав клієнта... Нормативно вона співвідноситься з...»	Неточне цитування статей, якщо студент у них не впевнений; формальний перелік законів без зв'язку з кейсом
9. Визначення суб'єктів взаємодії	«До вирішення ситуації доцільно залучити... Роль кожного суб'єкта полягає в...»	Механічний перелік установ без пояснення їхньої функції
10. Вибір технологій соціальної роботи	«У цій ситуації доцільно використати технології... оскільки вони дають змогу...»	Називання технологій без пояснення, чому саме вони доречні
11. Побудова послідовності дій	«Роботу варто будувати поетапно: спочатку... далі... після цього...»	Хаотичний перелік дій; пропущення діагностичного або координаційного етапу
12. Обґрунтування методів і форм роботи	«На цьому етапі доцільними будуть такі методи / форми... тому що...»	Перелік методів без зв'язку з проблемою, клієнтом і метою
13. Міжвідомча співпраця	«Міжвідомча взаємодія потрібна для... Координація між ... і ... дає можливість...»	Декларативні фрази «потрібно залучити всіх» без конкретизації
14. Етична позиція	«У роботі необхідно забезпечити конфіденційність, повагу до гідності клієнта, добровільність участі, недопущення стигматизації...»	Осуд клієнта; директивні формулювань «треба змусити», «слід перевиховати будь-якою ціною»
15. Очікуваний результат	«Очікуваним результатом буде...»	Абстрактні формулювання на кшталт «проблема повністю зникне»
16. Критерії ефективності	«Ефективність можна визначити за такими ознаками...»	Відсутність критеріїв; повторення мети замість реальних індикаторів змін
17. Підсумковий висновок	«Отже, запропонована модель дій є доцільною, оскільки...»	Різкий обрив відповіді без узагальнення

Для того щоб таблиця виконувала не лише інформаційну, а й практичну функцію, її доцільно використовувати не тільки як матеріал для ознайомлення, а і як інструмент тренування усної відповіді. Оптимальним є такий спосіб роботи, за якого здобувач бере будь-який кейс і послідовно проговорює відповідь відповідно до логіки, закладеної в таблиці. Саме такий підхід узгоджується зі структурою вирішення комплексної ситуаційної задачі, а якісна відповідь передбачає причинно-наслідковий аналіз ситуації, професійно обґрунтоване рішення та прогнозування очікуваного результату.

8.8. Модель структури усної відповіді

Орієнтовна структура усної відповіді:

«У цій ситуації клієнтом є ...

Головна проблема полягає в ...

Супутні труднощі пов'язані з ...

Клієнт має такі потреби: ...

До основних ризиків належать ...

Серед ресурсів можна виділити ...

Попередньо ситуацію можна інтерпретувати як ...

Метою соціальної роботи є ...

Для розв'язання ситуації необхідно спиратися на такі правові й організаційні підстави: ...

До вирішення мають бути залучені ...

Доцільно використати такі технології, форми і методи: ...

Послідовність дій бачу такою: ...

Етичними умовами роботи є ...

Очікуваним результатом буде ...

Ефективність можна оцінити за такими ознаками: ...».

8.9. Маркери сильної відповіді

Еталонну відповідь на ситуаційну задачу можна впізнати за кількома ознаками.

По-перше, студент бачить не один симптом, а структуру ситуації.

По-друге, він не підміняє аналіз порадами.

По-третє, називає не лише проблему, а й потреби, ризики, ресурси.

По-четверте, показує міжвидомчу логіку, а не ізольовану роль одного спеціаліста.

По-п'яте, обирає технології соціальної роботи обґрунтовано.

По-шосте, не забуває про етичний вимір.

По-сьоме, формулює реалістичний результат і критерії ефективності.

По-восьме, говорить професійною мовою, але без механічного перевантаження термінами.

8.10. Приклади ситуаційних задач

Приклад 1. 27-річна жінка з інвалідністю, обмеженням пересування, досвідом соціальної ізоляції та психологічною травмою після встановлення довічної інвалідності.

Тут у центрі відповіді мають бути соціально-психологічна підтримка, реабілітаційна логіка, робота з прийняттям ситуації, доступ до ресурсів, координація допомоги та соціальне включення.

Приклад 2. Підліток систематично пропускає школу, демонструє агресивну поведінку, конфліктує з однолітками, у сім'ї напружені стосунки, батьки не співпрацюють із закладом освіти.

У відповіді варто показати діагностику сімейного і шкільного контексту, оцінку ризиків девіантної поведінки, профілактичні й корекційні технології, роботу з сім'єю, педагогами і, за потреби, службами підтримки.

Приклад 3. Жінка після звільнення з місць позбавлення волі повернулася в громаду, не має стабільного житла, роботи і підтримки, переживає недовіру з боку оточення.

Тут доцільно будувати відповідь у логіці постпенітенціарної адаптації, соціального супроводу, координації із соціальними службами, відновлення ресурсів, профілактики повторної маргіналізації.

8.11. Орієнтовний шаблон професійного розв'язання

«У запропонованій ситуації клієнтом є ...

Основна проблема полягає в ...

Ситуація ускладнюється такими чинниками: ...

Клієнт потребує ...

До основних ризиків належать ...

Серед внутрішніх ресурсів можна виокремити ..., серед зовнішніх – ...

Попередньо ситуацію можна визначити як ...

Метою соціальної роботи є ...

Для її досягнення доцільно спиратися на такі правові, організаційні та професійні підстави: ...

До вирішення ситуації необхідно залучити ...

Основними технологіями роботи будуть ...

Послідовність дій бачу такою: спочатку ..., далі ..., після цього ...

Особливу увагу необхідно приділити таким етичним аспектам: ...

Очікуваним результатом буде ...

Ефективність допомоги можна визначити за такими критеріями: ...

Отже, запропонована модель вирішення дозволяє комплексно відреагувати на проблему клієнта і створити умови для її подолання або зменшення».

Отже, розв'язання ситуаційної задачі на атестаційному екзамені має показати, що здобувач уміє мислити як майбутній фахівець із соціальної роботи: бачити людину в контексті її проблем і ресурсів, аналізувати ситуацію багатовимірно, добирати доцільні технології, діяти етично, координувати допомогу і прогнозувати результат. Саме тому найбільш змістовна й переконлива відповідь формується не через механічне відтворення «правильних фраз», а на основі професійно послідовного аналізу ситуації та реалістично спроектованого маршруту допомоги.

9. Організація підготовки здобувачів до атестаційного екзамену

Організація підготовки до атестаційного екзамену має ґрунтуватися не на фрагментарному повторенні окремих тем, а на послідовному процесі систематизації змісту освітніх компонентів, узагальнення набутих знань і відпрацювання професійної готовності здобувача. Такий підхід безпосередньо впливає зі змісту самого екзамену, який спрямований на аналіз соціальних ситуацій, обґрунтування професійних рішень, проєктування соціального процесу та прогнозування результатів.

Змістова організація підготовки має спиратися на реальний екзаменаційний матеріал. У переліку питань і завдань виокремлюються три основні змістові блоки: питання з «Соціальної педагогіки», питання з «Соціалізації особистості», а також теоретичні питання і практичні завдання з «Технологій соціальної роботи». Це означає, що підготовка не повинна будуватися виключно за дисциплінарним принципом, коли матеріал опановується ізольовано за окремими курсами. Більш продуктивною є така модель, за якої здобувач паралельно працює в трьох взаємопов'язаних напрямках: повторює теоретичний матеріал, опрацьовує практичні завдання і відпрацьовує структуру усної відповіді. Саме така організація підготовки дає змогу уникнути ситуації, коли студент володіє окремими темами, але не здатний інтегрувати їх у цілісну професійно спрямовану відповідь.

Організація і проведення консультацій перед атестаційним екзаменом розглядаються як установчий етап, під час якого здобувачі отримують інформацію про принципи побудови білетів, порядок проведення екзамену, режим підготовки, методичні рекомендації та типові помилки під час відповіді. Графік консультацій оприлюднюється завчасно, а сам підготовчий період охоплює кілька днів і може включати оглядові лекції, групові та індивідуальні консультації.

9.1. Планування підготовки в часі

Підготовку до атестаційного екзамену доцільно планувати у зворотній часовій логіці, від дати проведення екзамену до поточного етапу навчальної діяльності. Найбільш результативною є поетапна модель, за якої кожен часовий відрізок має чітко окреслене завдання.

Початковий етап передбачає збирання й упорядкування матеріалів: програми екзамену, переліку питань, практичних завдань, конспектів, рекомендованих джерел, нормативних документів та опорних схем. Наступний етап спрямований на змістове повторення й систематизацію тем. Після цього доцільно перейти до інтеграції, тобто до поєднання теоретичного матеріалу з практичними завданнями та ситуаційними задачами. Окремого етапу потребує відпрацювання усної відповіді, а завершальна стадія підготовки має бути присвячена стабілізації знань, виявленню слабких місць і цілеспрямованому самоконтролю.

Під час календарного планування доцільно дотримуватися принципу функціонального розподілу навчального навантаження. Це означає, що кожен день або навчальний блок повинен мати провідний змістовий акцент: теоретичне опрацювання, виконання практичних завдань, аналіз ситуаційних

задач, тренування усної відповіді або підсумковий самоконтроль. Такий підхід дає змогу уникнути перевантаження, зберегти керованість підготовки і забезпечити її послідовність.

9.2. Робота з переліком тем

Роботу з переліком тем доцільно розпочинати не з послідовного читання всього списку, а з його попередньої змістової структуризації. Насамперед увесь матеріал варто розподілити на три основні блоки: теоретичні питання з «Соціальної педагогіки», теоретичні питання з «Соціалізації особистості», а також питання і практичні завдання з «Технологій соціальної роботи». Такий підхід дає змогу одразу побачити загальну архітектуру екзаменаційного матеріалу і уникнути фрагментарного опрацювання окремих тем без урахування їх внутрішніх зв'язків.

На наступному етапі в межах кожного блоку доцільно вибудувати власну тематичну карту. Так, у межах «Соціальної педагогіки» доцільно окремо згрупувати теми, пов'язані з понятійним апаратом, функціями і принципами соціально-педагогічної діяльності, питаннями реабілітації, інвалідності, девіантної поведінки, сім'ї та соціального становлення молоді. У блоці «Соціалізація особистості» логічно виокремити теми, що стосуються сутності соціалізації, факторів і агентів соціалізації, адаптації, субкультури, масової комунікації, духовності та соціального виховання. У межах «Технологій соціальної роботи» доцільно систематизувати матеріал за такими змістовими вузлами, як профілактика, реабілітація, консультування, групова робота, проєктування, моніторинг, посередництво та підтримка різних категорій клієнтів. Така систематизація дає можливість побачити внутрішню логіку кожної дисципліни і суттєво полегшує подальше повторення матеріалу.

Під час опрацювання окремих тем доцільно створювати не розлогий конспект, а стислий робочий профіль теми. До його структури варто включати ключові поняття, три-п'ять опорних тез, професійний акцент, приклад практичного застосування в соціальній роботі, а також можливий зв'язок із практичним завданням або ситуаційною задачею. Такий формат роботи є особливо продуктивним, оскільки атестаційний екзамен перевіряє здатність здобувача поєднувати знання, аналітичне мислення і професійну дію.

9.3. Поєднання теорії, практики та тренування усної відповіді

Підготовка до атестаційного екзамену не повинна обмежуватися лише повторенням теоретичного матеріалу. Її результативність значною мірою залежить від того, наскільки органічно здобувач поєднує роботу над теоретичними питаннями, практичними завданнями і відпрацюванням усної професійної відповіді. Однією з найпоширеніших помилок є відкладення практичного і комунікативного компонентів підготовки на завершальний етап, коли більшість часу вже витрачено на опрацювання теорії. За такої моделі студент нерідко виявляється добре обізнаним у змісті окремих тем, але недостатньо готовим до їхнього професійного застосування й усного представлення.

Після опрацювання кожної теоретичної теми доцільно відразу визначати її зв'язок із практичним завданням і ситуаційною задачею. Наприклад, питання

про соціальну профілактику мають поєднуватися з моделлю профілактичної програми, питання про консультування – з алгоритмом консультативної взаємодії, а питання про соціалізацію, сім'ю чи дезадаптацію – з аналізом кейсів, у яких ці явища виявляються в конкретній життєвій ситуації. Саме такий підхід формує не окремі блоки знань, а цілісну систему професійного мислення.

Не менш важливим є регулярне тренування усної відповіді. Оскільки атестаційний екзамен передбачає усний формат, письмового опрацювання тем недостатньо. Кожну вивчену тему доцільно коротко проговорювати вголос, а після завершення змістового блоку відпрацьовувати розгорнуті усні міні-відповіді. Теоретичні питання доцільно проговорювати за схемою «сутність – складники – логічні зв'язки – професійний контекст – висновок». Практичні завдання – за моделлю «проблема – мета – технологія – етапи – результат». Ситуаційні задачі – за алгоритмом «клієнт – проблема – потреби – ризики – ресурси – суб'єкти взаємодії – послідовність дій – етичний вимір – прогноз результату». Така форма роботи не лише покращує змістову якість відповіді, а й знижує напруження під час безпосереднього складання екзамену.

9.4. Використання консультацій

Консультації мають найбільшу методичну цінність тоді, коли здобувач використовує їх не для повторного пасивного прослуховування матеріалу, а для цілеспрямованого уточнення складних або проблемних питань. До консультації доцільно звертатися тоді, коли студент уже здійснив попереднє опрацювання тем і може чітко визначити ті аспекти, які потребують додаткового пояснення. Це можуть бути труднощі в розмежуванні близьких понять, невпевненість у виборі технології соціальної роботи, питання до структури відповіді, особливості аналізу ситуаційної задачі або неясність щодо критеріїв оцінювання.

Ефективне використання консультацій передбачає попередню підготовку. Доцільно мати короткий перелік конкретних запитань, згрупованих за змістовими або методичними блоками. Такий підхід робить консультацію змістовною і дозволяє адресно усунути ті прогалини, які дійсно перешкоджають якісній підготовці. Крім того, консультації доцільно використовувати для уточнення організаційних питань, пов'язаних із логікою відповіді, типовими помилками й методикою самоконтролю.

9.5. Самоконтроль

Самоконтроль під час підготовки до атестаційного екзамену має бути регулярним, системним і багатовимірним. Його не слід зводити лише до запитання «чи пам'ятаю я тему». Набагато важливіше перевіряти, чи здатен здобувач побудувати відповідь, пояснити логіку теми, застосувати знання до практичного завдання і запропонувати професійне рішення в ситуаційній задачі.

Доцільно розрізняти три площини самоконтролю.

Перша – змістова, яка охоплює перевірку знання ключових понять, логіки теми, причинно-наслідкових зв'язків і професійних акцентів.

Друга – практична, пов'язана з умінням добирати технології, моделювати дії, будувати алгоритми і визначати очікуваний результат.

Третя – комунікативна, що стосується здатності усно, логічно і професійно представити зміст відповіді. Саме остання площина часто виявляється найслабшою, якщо підготовка здійснювалася виключно письмово.

Ефективним інструментом самоконтролю може бути умовна матриця готовності, у якій навпроти кожної теми або типу завдання фіксується один із чотирьох станів: тема не опанована; тема загалом зрозуміла, але її складно пояснити; тему можна пояснити, але відповідь залишається невпевненою; тему можна викласти чітко, логічно і професійно. Така самооцінка дозволяє не лише виявити проблемні зони, а й більш раціонально організувати подальшу підготовку.

9.6. Орієнтовний календар підготовки

Підготовку до атестаційного екзамену доцільно організувати поетапно.

Період за 30–21 день до екзамену має бути присвячений інвентаризації матеріалів і побудові загального плану роботи. У цей час доцільно зібрати програму екзамену, перелік питань, практичних завдань і ситуаційних задач, упорядкувати конспекти, визначити слабкі теми і розробити індивідуальний календар підготовки.

Період за 20–15 днів до екзамену доцільно використати для першого повного змістового повторення. Основний акцент у цей час слід робити на теоретичних темах, створенні опорних схем і первинному проговорюванні відповідей.

Період за 14–8 днів до екзамену має бути спрямований на інтеграцію теорії і практики. Саме на цьому етапі доцільно активно працювати з практичними завданнями з «Технологій соціальної роботи» і системно розв'язувати ситуаційні задачі.

Період за 7–4 дні до екзамену доцільно присвятити тренуванню формату самого іспиту. У цей час варто відпрацьовувати моделі повних білетів, проговорювати відповіді в часових межах, фіксувати типові помилки й уточнювати проблемні теми.

Період за 3–2 дні до екзамену має бути етапом стабілізації знань і цілеспрямованої корекції. У цей час не варто перевантажувати себе новим матеріалом; доцільніше повторити опорні схеми, алгоритми, складні поняття і логіку відповіді.

Останній день перед екзаменом повинен бути зорієнтований на психологічну і змістову готовність. Доцільно здійснити легке повторення опорних блоків, перевірити організаційні деталі, забезпечити собі достатній відпочинок і уникати інтенсивного заучування.

Отже, ефективна організація підготовки до атестаційного екзамену ґрунтується на чіткому календарному плануванні, систематизованій роботі з переліком тем, інтеграції теорії, практики й усної відповіді, змістовному використанні консультацій та регулярному самоконтролі. Саме така модель підготовки найбільше відповідає компетентнісній природі атестаційного екзамену, оскільки забезпечує не лише повторення навчального матеріалу, а й формування готовності до професійно виваженої, аргументованої та цілісної відповіді.

10. Критерії оцінювання результатів атестаційного екзамену

Критерії оцінювання атестаційного екзамену (див. додаток Е) відображають не лише правильність окремих відповідей, а й загальний рівень професійної готовності здобувача. Атестаційний екзамен спрямований на перевірку досягнення результатів навчання, визначення якості соціально-педагогічної, психологічної та методичної підготовки та її відповідності стандарту вищої освіти і освітній програмі. Відповідь на атестаційному екзамені повинна дозволити оцінити загальну ерудицію, рівень володіння основними поняттями соціальної роботи, розуміння соціальних проблем, характер аналізу різних соціальних ситуацій, обґрунтованість рішень, можливості проектування соціального процесу, варіативність і прогнозування результатів. Окремо показниками рівня готовності є глибина, узагальненість, усвідомленість, правильність і самостійність відповіді. Саме ці орієнтири є базовими для побудови критеріїв оцінювання результатів атестаційного екзамену.

Підсумкова оцінка за атестаційний екзамен визначається на закритому засіданні комісії і подається в національній чотирибальній системі як «відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно» та за 100-бальною та ECTS шкалами.

10.1. Загальна логіка оцінювання

Атестаційний екзамен має оцінювати цілісну професійну відповідь здобувача, а не окремі фрагменти знань. Це означає, що при визначенні результату важливо враховувати щонайменше шість взаємопов'язаних вимірів:

- ✓ теоретичну повноту і точність;
- ✓ якість виконання практичного завдання;
- ✓ якість розв'язання ситуаційної задачі;
- ✓ рівень аргументації;
- ✓ рівень професійної мови й логіки викладу;
- ✓ здатність застосовувати знання до реальної соціальної соціально-педагогічної ситуації.

10.2. Студентський чек-лист сильної відповіді

У процесі підготовки до атестаційного екзамену здобувачеві доцільно здійснювати самоперевірку за низкою змістових і професійно орієнтованих критеріїв. Такий підхід дає змогу оцінити не лише ступінь засвоєння матеріалу, а й готовність до побудови цілісної, аргументованої та професійно виваженої відповіді.

Перед екзаменом доцільно зосередити увагу на таких позиціях: чи відповідає відповідь безпосередньо поставленому питанню, а не відтворює загальні відомості з теми; чи коректно й доречно використовується понятійний апарат; чи має відповідь внутрішню логіку і послідовність, а не зводиться до механічного переліку тез; чи здатний здобувач обґрунтувати вибір певної технології або способу професійної дії; чи вміє він у ситуаційній задачі бачити не лише проблему, а й потреби, ризики, ресурси та суб'єктів взаємодії; чи може продемонструвати міжвідомчу співпрацю не декларативно, а функціонально; чи представлений у відповіді етичний вимір, зокрема повага до клієнта,

конфіденційність і недопущення стигматизації; чи завершується відповідь коротким, але змістовним висновком; чи звучить вона як професійно вмотивоване міркування майбутнього фахівця, а не як завчений текст; чи здатний здобувач прогнозувати результат і визначати критерії ефективності запропонованого рішення.

Якщо за більшістю зазначених позицій здобувач може дати ствердну відповідь, це свідчить про належний ступінь сформованості професійно релевантної усної відповіді та її наближеність до високих показників оцінювання.

Отже, критерії оцінювання результатів атестаційного екзамену мають відображати не лише сам факт володіння навчальним матеріалом, а насамперед ступінь професійної готовності здобувача до майбутньої діяльності в соціальній сфері. Саме тому якість відповіді доцільно визначати за сукупністю взаємопов'язаних ознак: змістовою точністю, аналітичністю, технологічною грамотністю, аргументованістю, професійною мовою, етичною зрілістю та здатністю застосовувати знання до реальних соціально-педагогічних і соціально-робочих ситуацій. Такий підхід узгоджується з логікою компетентнісного оцінювання і змістовим призначенням атестаційного екзамену як підсумкової форми перевірки професійної підготовки здобувача.

11. Типові помилки здобувачів і способи їх попередження

Типові помилки здобувачів під час атестаційного екзамену безпосередньо пов'язані зі змістом і призначенням самого екзамену, який спрямований на виявлення цілісної професійної готовності: рівня володіння понятійним апаратом соціальної роботи, розуміння соціальних проблем, здатності аналізувати соціальні ситуації, обґрунтовувати професійні рішення, проектувати соціальний процес і прогнозувати результати. Саме тому систематизація типових помилок є важливою складовою методичного супроводу атестаційного екзамену, оскільки дає змогу здобувачеві усвідомити, у яких саме компонентах відповіді можуть виникати труднощі: у змісті, структурі, професійній мові, аргументації або в перенесенні знань на конкретну ситуацію.

11.1. Типові помилки у відповіді на теоретичне питання

Однією з найпоширеніших помилок у відповіді на теоретичне питання є підміна розкриття теми переказом окремих фрагментів підручника або конспекту. У такому випадку здобувач формально говорить у межах теми, однак не відповідає безпосередньо на поставлене питання, не утримує його смисловий центр і не вибудовує внутрішньої логіки викладу. Унаслідок цього відповідь втрачає глибину, цілісність і усвідомленість.

Іншою типовою помилкою є формальне накопичення термінів без їх змістового пояснення. Здобувач називає поняття, функції, стадії або ознаки, але не розкриває їхніх взаємозв'язків і професійного значення для соціальної роботи. Особливо виразно це проявляється у відповідях на питання з «Соціалізації особистості» та «Соціальної педагогіки», де важливо не лише

відтворити визначення, а й показати процесуальний характер явищ, причинно-наслідкові зв'язки та їх професійний контекст.

Ще однією характерною вадою є абстрактність викладу, за якої тема подається як загальногуманітарна, без прив'язки до спеціальності 231 «Соціальна робота». Подоланню цієї помилки сприяє постійне звернення до професійного виміру теми, зокрема через осмислення того, як відповідне явище виявляється у роботі з клієнтом, сім'єю, дитиною, соціальною групою або громадою.

11.2. Типові помилки у виконанні практичного завдання

У виконанні практичного завдання найчастіше простежується нерозрізнення теоретичного пояснення і професійного конструювання дії. Здобувач починає говорити загальною про профілактику, реабілітацію, консультування чи соціально-педагогічну діяльність, але не створює того практичного продукту, якого вимагає завдання: плану, алгоритму, програми, моделі, маршруту або змісту заходу. Оскільки у форматі атестаційного екзамену саме побудова такого продукту є принциповою, ігнорування цієї вимоги суттєво послаблює відповідь.

Поширеною є також помилка невмотивованого вибору технології. Здобувач називає технологію – соціальну профілактику, реабілітацію, групову роботу, консультування або посередництво, але не пояснює, чому саме ця технологія є доречною щодо конкретного завдання, адресата і професійного контексту.

Ще однією слабкою стороною є відсутність етапності. Відповідь набуває вигляду переліку окремих заходів або порад, не об'єднаних професійною логікою. Для запобігання таким недолікам практичне завдання доцільно розглядати крізь призму чотирьох основних опор: проблема, адресат, технологія, результат. Втрата хоча б одного з цих складників призводить до формалізації або хаотизації професійного рішення.

11.3. Типові помилки під час розв'язання ситуаційної задачі

Ситуаційна задача найчастіше виявляє кілька стійких груп помилок. Першою з них є поверхове читання кейсу, коли здобувач реагує лише на найбільш помітний факт і одразу переходить до пропозиції допомоги, не виділивши проблему, потреби, ризики, ресурси та суб'єктів взаємодії.

Другою типовою помилкою є ототожнення проблеми з її наслідками. Наприклад, емоційний стан клієнта може сприйматися як головна проблема, тоді як насправді він є проявом глибшої соціальної, сімейної, адаптаційної чи кризової ситуації.

Ще однією помилкою є звуження відповіді до ролі одного фахівця без урахування міжвідомчої співпраці, хоча логіка соціальної роботи вимагає бачення системи допомоги, а не ізольованого втручання.

Окрему групу становлять помилки, пов'язані з моралізацією ситуації. Замість аналізу здобувач починає оцінювати поведінку клієнта, родини або оточення, використовує категоричні формули, що орієнтують на тиск або осуд. Такий підхід суперечить професійній природі соціальної роботи, яка вимагає не моралізаторства, а етично виваженого осмислення ситуації, поваги до гідності

клієнта і пошуку реалістичного маршруту підтримки. Запобігти цьому можна лише за умови, що аналіз ситуації послідовно передуватиме оцінюванню і формулюванню висновків.

11.4. Помилки логіки відповіді

Навіть за достатнього рівня знань здобувач може втрачати бали через нелогічну побудову усної відповіді. Найхарактернішими проявами тут є відсутність вступної тези, різкі переходи між смисловими блоками, повторення тих самих думок у різних формулюваннях, а також завершення відповіді без висновку. У таких випадках екзаменаційна комісія сприймає відповідь не як цілісне професійне міркування, а як сукупність розрізнених фрагментів знання.

Ще однією поширеною логічною вадою є невідповідність між обсягом і змістовим наповненням відповіді. Здобувач може надмірно зосереджуватися на другорядних деталях і поверхово проходити повз головне або, навпаки, намагатися відповісти надто стисло, не розкриваючи суті питання. Подолання цих труднощів сприяє попереднє формування усного плану відповіді. Для теоретичного питання це може бути схема «сутність – складники – зв'язки – професійний контекст – висновок», для практичного завдання – «проблема – мета – технологія – етапи – результат», для ситуаційної задачі – «клієнт – проблема – потреби – ризики – ресурси – суб'єкти – дії – етика – прогноз». За умови попереднього відпрацювання такої логіки відповідь набуває більшої цілісності й стійкості.

11.5. Помилки термінології

Термінологічні помилки не завжди мають вигляд грубих змістових похибок, однак саме вони часто засвідчують поверхове розуміння теми. До них належать змішування близьких, але не тотожних понять, використання побутових замінників фахових категорій, нерозрізнення понять «проблема», «потреба», «ризик», «ресурс», підміна соціальної профілактики загальним «вихованням», а реабілітації – узагальненою «допомогою». У відповіді такі неточності створюють враження професійної нечіткості та концептуальної нестійкості мислення.

Для запобігання термінологічним помилкам доцільно працювати не лише з темами, а й із системою базових понять. Для кожного великого змістового блоку варто мати короткий перелік ключових категорій і вміти пояснювати їх власними словами. Особливо корисним є цілеспрямоване тренування розрізнення близьких понять, наприклад «адаптація – дезадаптація», «профілактика – корекція», «реабілітація – підтримка», «посередництво – консультування», «потреби – послуги». Саме така точність забезпечує переконливість професійної мови.

11.6. Помилки етичної аргументації

Під час відповіді на практичне завдання або ситуаційну задачу здобувачі нерідко або ігнорують етичний вимір, або обмежуються формальною шаблонною згадкою про нього. Така редукція є суттєвою помилкою, оскільки в соціальній роботі етична позиція є не додатковим, а структурним елементом професійного рішення. Недоліком слід вважати будь-яку відповідь, у якій не враховано гідність клієнта, конфіденційність, добровільність участі, ризик

стигматизації, безпеку та право людини залишатися суб'єктом, а не об'єктом втручання.

Запобігання цій групі помилок передбачає системне включення етичного виміру до кожної відповіді. Практично доцільно завершувати аналіз практичного завдання або ситуаційної задачі перевіркою трьох позицій: чи не принижує запропоноване рішення клієнта, чи не створює воно ризику вторинної травматизації, чи зберігає за людиною право голосу і вибору. За умови систематичного звернення до цих питань етична аргументація набуває не формального, а професійно змістовного характеру.

11.7. Помилки застосування знань до конкретної ситуації

Ця група помилок є однією з найпоказовіших, оскільки найточніше виявляє різницю між формальним знанням і реальною професійною готовністю. Здобувач може правильно відтворити теоретичний матеріал, але виявитися неспроможним застосувати його до конкретного клієнта, сім'ї чи проблемної ситуації. Такі помилки проявляються у вигляді шаблонних рішень, однакових для будь-якого кейсу, неврахування віку, стану, соціального оточення, ресурсів, ризиків та відсутності варіативності професійного рішення.

Подолання цієї групи помилок можливе лише за умови систематичного тренування перенесення знань у практичну площину. Після опрацювання кожної теми або технології доцільно ставити собі запитання про те, у якій ситуації це знання може бути застосоване, як зміниться рішення залежно від категорії клієнта, а також які ризики й ресурси будуть визначальними саме в цій ситуації. Такий підхід перетворює знання з формального навчального матеріалу на інструмент професійної дії.

Отже, типові помилки здобувачів на атестаційному екзамені доцільно групувати за кількома основними напрямками: змістові помилки у відповіді на теоретичне питання, технологічні помилки у виконанні практичного завдання, аналітичні помилки під час розв'язання ситуаційної задачі, логічні вади побудови відповіді, термінологічна нечіткість, недостатня етична аргументація та неспроможність застосовувати знання до конкретної соціальної ситуації.

Принципово важливо, що більшість зазначених помилок може бути попереджена ще на етапі підготовки, якщо зосереджуватися не лише на засвоєнні змісту тем, а й на структурі відповіді, професійній мові, аналізі кейсів і встановленні зв'язку між теорією та практикою.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання [Електронний ресурс]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. URL: https://ki.kpi.ua/wp-content/uploads/2020/File/dstu_8302_2015.pdf (дата звернення: 08.03.2026).
2. Закон України «Про вищу освіту» зі змінами та доповненнями. URL: https://taxlink.ua/ua/normative_acts/zakon-ukraini-pro-vishchu-osvitu-16-07-2021/
3. Політика доброчесності [Електронний ресурс]. URL: <https://pdpu.edu.ua/sferi-diialnosti/osvitnia/zabezpechennia-iaкости-osvitnoi-diialnosti/polityka-dobrochesnosti> (дата звернення: 08.03.2026).
4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.03.2026).
5. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (дата звернення: 15.03.2026).
6. Про затвердження професійного стандарту «Фахівець із соціальної роботи» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 20.06.2020 № 1179. URL: <https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/88-1179.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).
7. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Офіційне видання. МОіНУ. Київ. 2019 р. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/644/64423/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»
ФАКУЛЬТЕТ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ**

Атестаційний екзамен
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
Ступінь вищої освіти: бакалавр
Галузь знань: 23 Соціальна робота
Спеціальність: 231 Соціальна робота
Освітня кваліфікація: бакалавр із соціальної роботи
Професійна кваліфікація: фахівець із соціальної роботи

БІЛЕТ № 1

1. Розкрийте теоретичне питання.

Розкрийте правила реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями.

2. Виконайте творче завдання.

Складіть план роботи соціального педагога з розподілом годин та урахуванням різних видів соціально-педагогічної діяльності (за вибором: перспективний план на рік, циклограму, календарний план на півріччя, чверть, місяць, план-графік роботи на місяць, тиждень, день., план-сітку на місяць і на тиждень).

3. Комплексна ситуаційна задача.

27-річна дівчина не може самостійно пересуватися - тільки на колясці або з чиеюсь допомогою. Дівчинка народилася фізично здоровою, але з 10 років почали проявлятися симптоми атрофії м'язів - втома, слабкість.

Протягом останніх двох років навчання в школі займалася вдома. Сподівалася на одужання, але інформація про поставлений діагноз і довічної інвалідності I групи стала сильною психологічною травмою.

Затверджено на засіданні кафедри _____

назва кафедри

Протокол № _____ від « _____ » _____ 20 _____ року

Зав. кафедрою

назва кафедри

підпис

ім'я, ПРИЗВИЩЕ

Екзаменатори:

підпис

ім'я, ПРИЗВИЩЕ

підпис

ім'я, ПРИЗВИЩЕ

**ПИТАННЯ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ
з навчальної дисципліни «Соціальна педагогіка»**

1. Розкрийте правила реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями.
2. Дайте характеристику сім'ї як провідного мікрофактору соціалізації особистості.
3. Проаналізуйте у чому полягає соціально-педагогічний потенціал християнства та християнської педагогіки.
4. Визначте сутність, об'єкт, предмет, мету та завдання соціальної педагогіки як галузі наукового знання.
5. Визначте головні функції соціально-педагогічної діяльності соціального педагога.
6. Розкрийте складові кваліфікаційної характеристики соціального педагога.
7. Дайте визначення основним поняттям соціальної педагогіки.
8. Дайте характеристику принципам соціально-педагогічної діяльності соціального педагога.
9. Визначте сутність поняття «метод виховання» у класифікації Г.І.Щукіної, І.Ф.Харламова, Ю.К.Бабанського, Б.Т.Лихачова, М.Д.Касьяненко.
10. Розкрийте сутність, ознаки та мотиви суїцидальної поведінки особистості.
11. Визначте ресурси соціально-педагогічної діяльності.
12. Розкрийте особливості соціального становлення молоді в Україні.
13. Проаналізуйте поняття «інвалідність», причини інвалідності та типологія інвалідності.
14. Розкрийте сутність соціально-педагогічної діяльності з дітьми, що залишилися без опіки батьків.
15. Проаналізуйте у чому полягають розбіжності медичної та соціальної моделі реабілітації людей з обмеженими функціональними можливостями.
16. Розкрийте сутність стадій формування наркотичної залежності.
17. Проаналізуйте та визначте особливості підліткової проституції.
18. Визначте фактори ризику девіантної поведінки дітей та молоді.
19. Дайте характеристику сім'ї як провідного мікрофактору соціалізації особистості.
20. Визначте головні функції соціально-педагогічної діяльності соціального педагога.

Рекомендована література

Основна

1. Безпалько О. Капська А.Й. Соціальна педагогіка. Підручник. Вид. Центр учбової літератури 2023. 488 с.
2. Богданова І.М. Педагогічна енергетика: монографія. Одеса: видавець Букаєв В.В. 2022. 134 с.

3. Козирєв М. П. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2020. 352 с.
4. Міхеєва О.Ю. Соціальна педагогіка (курс лекцій). Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. 429 с.
5. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі. Навчальний посібник рекомендовано МОН України

ПИТАННЯ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ з навчальної дисципліни «Соціалізація особистості»

1. Розкрийте сутність та зміст поняття «особистість». Чим відрізняється людина від особистості?
2. Схарактеризуйте структуру особистості.
3. Розкрийте погляди науковців на особистість.
4. Розкрийте сутність поняття «соціалізація».
5. Які процеси включає в себе соціалізація?
6. Вкажіть види соціалізації особистості.
7. У чому полягає вплив виховання на процес соціалізації? Дайте визначення поняття «соціальне виховання».
8. Визначте головні функції соціальних інститутів.
9. Розкрийте сутність поняття «соціальна адаптація особистості».
10. Перерахуйте альтернативи, що надаються міським способом життя, створюють жителю міста потенційні можливості для індивідуального вибору в різних сферах життєдіяльності.
11. Схарактеризуйте основні теорії соціалізації.
12. Розкрийте види та стадії соціалізації.
13. Розкрийте зміст механізмів соціалізації.
14. Хто являється агентами соціалізації? Яку роль відіграють агенти соціалізації у розвитку дитини?
15. Визначте та проаналізуйте фактори соціалізації.
16. Розкрийте особливості аристократичної культури.
17. Дайте визначення масової культури. Що спільного і відмінного у формах масової культури різних країн?
18. Розкрийте види і форми інкультурації.
19. Розкрийте роль масової інформації у системі соціального формування особистості.
20. Яку роль відіграють засоби масової інформації у сучасній соціалізації?
21. Виділіть функції та розкрийте форми масової інформації.
22. Як впливають засоби масової комунікації на соціалізацію молоді?
23. Розкрийте трактування поняття духовності науковцями. Що у них спільного і що відмінного?
24. Розкрийте світ українських традицій.
25. Обґрунтуйте, що народні традиції виховання мають глибоке коріння і відбиваються в тому позитивному досвіді, що накопичений людством за тисячоліття.
26. Розкрийте культуру спілкування як фактор духовності людини.

27. Дайте визначення субкультури. Перерахуйте особливості впливу підліткової субкультури на його соціалізацію?
28. Що таке асоціалізація? В чому вона проявляється?
29. Що таке десоціалізація?
30. Розкрийте сутність соціально-психологічної дезадаптації.
31. Розкрийте сутність ресоціалізації.
32. Дайте характеристику традиційності. Назвіть головні життєвизначальні функції традиції.
33. Охарактеризуйте основні складові формування української нації.
34. Що таке соціальна стратифікація?
35. Наведіть приклади соціальної нерівності.
36. Які бувають ролі? Назвіть типи ролей.
37. Які види статусів виділяють?
38. Що таке соціальний статус? Кому він притаманний? З чим він пов'язаний?
39. Надайте характеристику соціальним ролям.
40. Схарактеризуйте статево-рольову соціалізацію особистості.
41. Виділіть стадії процесу статево-рольової соціалізації.
42. Який зміст Ви вкладаєте в поняття «гендерна соціалізація»? Обґрунтуйте в чому полягає сутність гендерного стереотипу та гендерно-рольової соціалізації.
43. Дайте визначення поняттю «середовище».
44. Що таке природне середовище? Назвіть види природного середовища.
45. Схарактеризуйте соціальне середовище? Яку роль воно відіграє у соціалізації особистості?
46. Дайте визначення поняттю «сім'я» різними науковцями. Чому сім'ю вважають інститутом первинної соціалізації дитини?
47. Яка принципова різниця інституту родини стосовно інших соціальних інститутів? Кому відводиться особлива роль у сучасній сім'ї? Відповідь обґрунтуйте.
48. Розкрийте роль Інтернет-мережі як соціального середовища.
49. Як впливає Інтернет-середовище на розвиток суспільства?
50. Розкрийте негативні наслідки впливу Інтернет-середовища на соціалізацію сучасної молоді.
51. Схарактеризуйте соціалізацію як соціально-педагогічне явище (поняття «соціалізація», сутність, етапи, фактори, агенти, види, механізми соціалізації).
52. Розкрийте роль людини в процесі соціалізації (людина як об'єкт, суб'єкт, жертва процесу соціалізації).
53. Поясніть вплив виховання на процес соціалізації. Визначення поняття «соціальне виховання».
54. Визначте основні функції соціальних інститутів.
55. Охарактеризуйте зміст поняття «соціальне середовище» та його макро- та мікро- рівні, які входять у його структуру.
56. Поясніть вплив сімейного середовища на соціалізацію особистості.
57. Розкрийте сутність поняття «соціальна адаптація особистості».

58. Яку роль соціальна компетентність відіграє в успішній соціалізації особистості.

59. Який зміст ви вкладаєте в поняття «гендерна соціалізація»? Обґрунтуйте в чому полягає сутність гендерного стереотипу та гендерно-рольової соціалізації.

60. Розкрийте зміст етапів соціалізації, як вікових стадій (за Е. Еріксоном).

Рекомендована література

1. Вікторова Л.В., Тверезовська Н.Т., Михайліченко М.В., Ржевський Г.М. Основи соціалізації особистості : навч. посібник для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 6.010106 «Соціальна педагогіка». Київ : «ЦП «КОМПРИНТ», 2017. 475 с.

2. Зозуляк-Случик Р. В. Основи соціалізації особистості : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти (освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»). 2-е вид., переробл. та доповн. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 222 с.

3. Москаленко В.В. Соціалізація особистості : монографія. Київ : Фенікс, 2013. 540 с.

ПИТАННЯ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ з навчальної дисципліни «Технології соціальної роботи»

1. У чому полягає сутність соціальних технологій у сучасному суспільстві?
2. У чому полягають підходи до визначення сутності соціальних технологій?
3. У чому полягають особливості соціальних технологій порівняно з технологіями матеріальної сфери?
4. У чому полягають чинники ефективності впровадження соціальних технологій?
5. У чому полягають причини багатоманітності соціальних технологій?
6. Якими є ознаки класифікації соціальних технологій?
7. У чому полягає сутність технологій соціальної роботи?
8. Якими є зміст і функції технологій соціальної роботи?
9. Якими є компоненти технологічного процесу в соціальній роботі?
10. Якими є етапи технологічного процесу в соціальній роботі?
11. У чому полягає складність визначення норми і відхилення в соціальних явищах?
12. У чому полягає сутність соціальної діагностики?
13. Якими є принципи соціальної діагностики?
14. Якими є методи соціальної діагностики в соціальній роботі?
15. Яке значення має діагностика соціального середовища для професійної діяльності соціального працівника?
16. У чому полягає сутність соціальної експертизи?
17. У чому полягають умови проведення соціальної експертизи?
18. Якими є учасники соціальної експертизи та їхні функції?
19. У чому полягає порядок організації соціальної експертизи?

20. Якими є моделі експертної роботи в соціальній сфері?
21. У чому полягає сутність соціального проектування?
22. Якими є принципи соціального проектування?
23. Якими є етапи соціального проектування?
24. Якими є вимоги до формулювання мети в соціальному проектуванні?
25. Якими є проектні стратегії та методи в соціальній роботі?
26. У чому полягає сутність соціального прогнозування?
27. Якими є ознаки соціального прогнозування?
28. Якими є етапи соціального прогнозування?
29. Яке значення має моделювання в соціальній сфері?
30. У чому полягає сутність соціальної профілактики?
31. Якими є об'єкти профілактичного впливу в соціальній роботі?
32. Якими є методи соціальної профілактики?
33. У чому полягає сутність соціальної реабілітації?
34. Якими є види соціальної реабілітації?
35. У чому полягають особливості реабілітації в інтернатних закладах?
36. У чому полягає сутність групової роботи як технології соціальної роботи?
37. У чому полягають умови застосування групової роботи в практиці соціальної роботи?
38. Якими є чинники ефективності групової роботи?
39. Якими є стадії розвитку групи в процесі соціальної роботи?
40. У чому полягає роль соціального працівника в організації групової роботи?
41. У чому полягають підходи до створення груп взаємодопомоги?
42. У чому полягає сутність консультування як технології соціальної роботи?
43. Якими є вимоги до консультативного процесу та особистості консультанта?
44. Якими є типи, форми і види консультування в соціальній роботі?
45. У чому полягає сутність технології посередництва?
46. У чому полягає сутність зв'язків із громадськістю в соціальній роботі?
47. У чому полягають відмінності публік рилейшнз від журналістики, пропаганди і реклами?
48. Якими є складові технології зв'язків із громадськістю та вимоги до фахівця у цій сфері?
49. Яке значення має моніторинг у системі соціального обслуговування?
50. У чому полягає значення педагогічних, психологічних і соціологічних методів для технологій соціальної роботи?
51. У чому полягає сутність соціального захисту і якою є структура системи соціального захисту?
52. У чому полягають засади соціального захисту і соціальної підтримки безробітних?
53. У чому полягає психологічна допомога безробітним у системі соціальної роботи?
54. У чому полягають проблеми сучасної сім'ї та технології соціальної роботи з сім'єю?

55. У чому полягають технології соціальної роботи з неблагополучною у виховному плані сім'єю?
56. У чому полягають проблеми жінок у сучасному суспільстві та технології соціальної роботи з ними?
57. У чому полягають проблеми людей літнього та старого віку та технології соціальної роботи з ними?
58. У чому полягають підходи і технології соціальної роботи з дезадаптованими дітьми та підлітками?
59. У чому полягають особливості соціальної роботи з молоддю, особами з інвалідністю та сім'ями, які виховують дітей з інвалідністю?
60. У чому полягають технології соціальної роботи із засудженими, неповнолітніми засудженими та особами в постпенітенціарний період?

Рекомендована література

1. Іванова І.Б. Методи соціальної роботи (на основі державних стандартів соціальних послуг) : навч. посіб. / Іванова І. Б. Київ : Ун-т «Україна», 2018. 301 с.
 2. Коляда Н., Левченко Н. Технології соціальної роботи : Навчальний посібник. Умань : «ВІЗАВІ», 2018. 337 с.
 3. Кубіцький С.О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: Навч. посіб. 3-тє вид. доп. і перероб. Київ: Міленіум, 2015. 300 с.
 4. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду: навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. О. Полянничко, А. В. Кирилюк. Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с.
 5. Технології соціально-педагогічної роботи: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. Капської А. Й. Київ, 2000. 372 с.
 6. Тюття Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: теорія і практика: Навч. Посіб. – 2-ге вид. – К.: Знання, 2008. – 547 с.
 7. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури. 2006. 464 с.
- Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду [Електронний ресурс] : навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. О. Полянничко, А. В. Кирилюк. – Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с.

ТВОРЧІ ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ
з навчально дисципліни «Технології соціальної роботи»

1. Визначить специфіку технології соціально-педагогічного впливу на поведінку особистості, що відхиляється.
2. Змодельуйте соціально-педагогічну технологію попередження дитячої злочинності
3. Розкрийте особливості пробації в Україні, її види та переваги.
4. Розкрийте особливості соціальної психолого-педагогічної інтервенції поведінки особистості, що відхиляється.
5. Розкрийте сутність індивідуальної соціальної роботи, орієнтованої на вирішення проблем суб'єкта.
6. Розкрийте сутність культурно-дозвільної діяльності з підлітками з девіантною поведінкою.
7. Розкрийте сутність психосоціальної допомоги дітям, які пережили насильство у сім'ї.
8. Розробіть алгоритм організації патронажу сім'ї і дітей.
9. Розробіть алгоритм побудови програми соціально-педагогічного коригування моральних норм поведінки у дітей молодшого шкільного віку.
10. Розробіть алгоритм побудови програми соціально-педагогічного коригування моральних норм поведінки у дітей молодшого шкільного віку
11. Розробіть алгоритм соціально-педагогічної технології роботи з неблагополучною сім'єю.
12. Розробіть алгоритм соціально-педагогічної технології консультування по телефону довіри.
13. Розробіть заняття для підлітків за темою «Значення природи для здоров'я й відпочинку людини».
14. Розробіть зміст проведення батьківських зборів «Вільний час і сімейне дозвілля».
15. Розробіть зміст технології взаємодії суспільних інституцій у процесі здійснення соціально-педагогічної підтримки дітей вулиці.
16. Розробіть комплексну програму роботи соціального педагога з сім'ями у кризовому становищі
17. Розробіть конкретні рекомендації і програму допомоги «дітям вулиці».
18. Розробіть корекційно-розвиваючу програму корекції агресивної поведінки.
19. Розробіть корекційно-розвиваючу програму щодо роботи з підлітками асоціальної поведінки.
20. Розробіть модель виправно-виховного процесу у технології перевиховання.
21. Розробіть програму діяльності соціально-педагогічних об'єднань (за власним вибором), використовуючи принцип «трьох Д»: Добровільність участі, Демократичність відношень, Діяльність соціально-творчого характеру.
22. Розробіть програму підготовки підлітків до сімейного життя в умовах інтернатного закладу.

23. Розробіть програму профілактики і корекції девіантної поведінки дітей груп ризику.
24. Розробіть програму соціально-педагогічного обстеження мікрорайону. За його результатами оформіть соціально-педагогічну карту мікрорайону.
25. Розробіть програму соціально-педагогічної роботи з соціально дезадаптованими дітьми
26. Розробіть соціально-педагогічну технологію сімейного консультування.
27. Розробіть сценарій підготовки і проведення диспуту (за власною вибраною темою).
28. Розробіть технологічний алгоритм соціально-реабілітаційної роботи з неповнолітніми та молоддю, яка повернулася з місць позбавлення волі
29. Розробіть технологію соціально-педагогічного консультування щодо вирішення проблеми клієнта.
30. Складіть план акцій милосердя, з метою допомоги дітям: «Друге життя книзі», «подаруй іграшку дитині », «Декада добрих справ» (тематика акції за власним вибором).
31. Складіть план роботи соціального педагога з розподілом годин та урахуванням різних видів соціально-педагогічної діяльності (за вибором: перспективний план на рік, циклограму, календарний план на півріччя, чверть, місяць, план-графік роботи на місяць, тиждень, день., план-сітку на місяць і на тиждень.
32. Спроектуйте програму соціальної реабілітації дітей та молоді, схильних до девіантної поведінки.
33. Спроектуйте технологічний процес соціально-педагогічної реабілітації.

Приклад комплексної ситуаційних задач

До центру соціальних служб надійшло повідомлення від класного керівника про те, що учень 6 класу систематично приходив до школи неохайним, часто без необхідного навчального приладдя, уникає контактів з однокласниками, інколи проявляє дратівливість і тривожність. Під час бесіди з дитиною з'ясувалося, що вона проживає з матір'ю та співмешканцем матері. У сім'ї спостерігаються часті конфлікти, мати тимчасово не працює, матеріальне становище є нестабільним. Дитина зазначає, що вдома їй «краще мовчати», а також повідомляє, що інколи боїться повертатися після школи додому. Класний керівник висловлює занепокоєння щодо емоційного стану учня та можливого неблагополуччя в сім'ї.

1. Проаналізуйте ситуацію як фахівець із соціальної роботи.
2. Визначте основну проблему і супутні труднощі.
3. Охарактеризуйте потреби дитини, ризики та ресурси ситуації.
4. Визначте доцільних суб'єктів міжвідомчої взаємодії.
5. Запропонуйте послідовність професійних дій, обґрунтуйте доцільні технології, методи і форми роботи.
6. Окресліть етичні аспекти втручання та спрогнозуйте очікуваний результат.

Комплексну ситуаційну задачу доцільно розкривати за такою логікою:

1. Коротка характеристика ситуації.
2. Основна проблема і супутні труднощі.
3. Потреби клієнта.
4. Ризики.
5. Ресурси.
6. Суб'єкти міжвідомчої взаємодії.
7. Мета соціальної роботи.
8. Технології, методи, форми роботи.
9. Послідовність професійних дій.
10. Етичні аспекти.
11. Очікуваний результат і критерії ефективності.

Еталонна відповідь:

У цій ситуації можна побачити **сімейного неблагополуччя**, яке вже негативно впливає на стан дитини та її функціонування в освітньому середовищі. На це вказують систематична неохайність, відсутність навчального приладдя, невиконання домашніх завдань, тривожність, емоційна напруженість і висловлювання дитини про страх перед поверненням додому. Отже, проблема полягає не лише в педагогічній занедбаності, а насамперед у **небезпечному емоційному середовищі сім'ї**, яке може містити ознаки психологічного насильства, хронічного конфлікту та дефіциту батьківського піклування.

Основною проблемою є порушення безпечних умов розвитку дитини в сім'ї. **Супутні труднощі** – це емоційна дестабілізація, ризик шкільної дезадаптації, зниження навчальної мотивації, дефіцит базового догляду, а також можливе формування недовіри до дорослих як до джерела підтримки.

Потреби дитини в цій ситуації є багаторівневими. Насамперед це **потреба в безпеці**, оскільки дитина прямо вербалізує страх. Друга потреба – **емоційна підтримка і стабілізація**. Третя – **відновлення належних умов життєдіяльності та навчання**. Четверта – **представництво інтересів дитини дорослими фахівцями**, оскільки сама вона не може повноцінно захистити себе. До ризиків можна віднести: подальшу психологічну травматизацію; посилення соціальної замкненості; погіршення навчальної успішності; формування поведінкових порушень; нормалізацію насильницького стилю взаємодії як звичного для дитини. Якщо ситуація справді містить ознаки насильства, існує ризик його подальшої ескалації.

Водночас ситуація має і ресурси. До внутрішніх ресурсів дитини можна віднести те, що вона все ж дає сигнали про свій стан, тобто не є повністю закритою. До зовнішніх ресурсів належать класний керівник, школа як середовище спостереження, соціальний педагог, психолог, а також служби захисту дітей. Важливим ресурсом є і сама мати, але лише за умови, що вона готова до контакту і змін.

Мета соціальної роботи в цій ситуації полягає в тому, щоб **оцінити рівень небезпеки для дитини, забезпечити її безпеку і організувати комплексну підтримку сім'ї або захисне втручання**, якщо цього вимагає ситуація.

Послідовність дій є такою:

На першому етапі необхідно провести **первинне професійне прочитання ситуації**: зафіксувати сигнали неблагополуччя, зібрати первинну інформацію від класного керівника, оцінити, чи є ознаки негайної загрози. На другому етапі – **діагностичному** – провести делікатну бесіду з дитиною, окремо – із законним представником, можливо, із залученням психолога, а також проаналізувати шкільні спостереження. На третьому етапі – **правовому і міжвідомчому** – визначити, чи потрібно інформувати службу у справах дітей, чи є підстави для офіційної оцінки умов проживання, чи треба залучати інші служби. На четвертому етапі – **проєктувальному** – сформулювати маршрут допомоги: психологічна підтримка дитини, соціальний супровід сім'ї, консультування матері, контроль динаміки. Якщо буде встановлено високий ризик для дитини, пріоритет матимуть захисні механізми, а не лише підтримувальні.

Із технологій соціальної роботи тут доцільними є **соціальна діагностика, оцінка потреб дитини та сім'ї, соціальний супровід, консультування, міжвідомча координація**, за потреби – **кризове втручання**.

Етичний аспект тут принциповий. З одного боку, потрібно зберігати конфіденційність і не допустити стигматизації сім'ї. З іншого боку, якщо безпека дитини під загрозою, **пріоритетом є найкращі інтереси дитини**, а не формальна лояльність до сімейної автономії. Також важливо не звинувачувати

дитину і не змушувати її до надмірно деталізованих пояснень, якщо вона не готова.

Очікуваним результатом буде, по-перше, точніше розуміння рівня ризику; по-друге, зниження небезпеки для дитини; по-третє, організація дієвої допомоги. Критеріями ефективності можуть бути стабілізація емоційного стану дитини, зменшення ознак занедбаності, покращення шкільної присутності, поява безпечної комунікації з дорослими і реальна включеність сім'ї або служб у процес змін.

Послідовність дій на етапах аналізу соціальної, соціально-педагогічної ситуації

Первинне професійне прочитання ситуації

- коротка характеристика ситуації, визначення клієнта, головної проблеми і первинних факторів

Діагностичний

- Сформулювати професійне бачення ситуації: що саме потребує втручання, які потреби, ризики, ресурси, які гіпотези щодо причин труднощів можна висунути. Доречно назвати попередній соціальний діагноз або робочу інтерпретацію ситуації

Цільовий

- Визначити мету соціальної роботи в конкретному кейсі. Мета не має бути абстрактною. Вона повинна відповідати проблемі і бути реалістичною

Нормативно-правовий

- Показати, яке правове поле стосується ситуації, які права клієнта підлягають захисту, які органи та установи мають повноваження діяти. Якщо кейс стосується дитини, інвалідності, насильства, позбавлення батьківського піклування, безробіття, постпенітенціарної адаптації чи іншої сфери, потрібно назвати відповідні міжнародні та українські акти. Конкретні статті варто наводити тоді, коли студент впевнений у точності, або коли цього прямо вимагає завдання

Проектувальний

- Визначити суб'єктів взаємодії, добрати технології соціальної роботи, форми, методи та інструменти, встановити послідовність кроків і пояснити, чому саме така модель дії є доцільною

Діяльнісний

- Показати конкретні заходи, форми допомоги, координаційні дії, маршрутизацію клієнта, підтримку, консультування, реабілітаційні чи профілактичні кроки – залежно від змісту кейсу

Етичний

- Назвати, як у процесі допомоги буде забезпечено повагу до гідності клієнта, конфіденційність, безпечність, недискримінацію, добровільність участі, недопущення вторинної травматизації

Прогностично-оцінювальний

- Назвати очікуваний результат, можливі труднощі реалізації і критерії ефективності

Критерії оцінювання результатів атестаційного екзамену

Національна шкала	Сумма балів	Оцінка ECTS	Критерії оцінювання
Відмінно	90-100	А	Здобувач демонструє глибоке, системне й усвідомлене розуміння теоретичного матеріалу. Теоретична відповідь є правильною, логічно структурованою, термінологічно точною, із виявленням зв'язків між поняттями, явищами, підходами та професійною практикою. Практичне завдання виконується на основі професійно обґрунтованого вибору технології, з чітким визначенням етапів, методів, форм і очікуваного результату. У ситуаційній задачі здобувач комплексно аналізує проблему, виокремлює потреби, ризики й ресурси, визначає суб'єктів взаємодії, пропонує послідовний маршрут допомоги, демонструє етичну виваженість і здатність прогнозувати результат. Аргументація є переконливою, самостійною і не зводиться до репродуктивного відтворення матеріалу. Професійна мова точна, доречна і змістово насичена. Знання вільно застосовуються як у типових, так і в комплексних професійних ситуаціях.
Добре	82-89	В	Здобувач упевнено володіє основним змістом тем, правильно використовує понятійний апарат, здатний побудувати логічну відповідь і показати зв'язок теорії з практикою. Теоретичне питання розкривається повно, хоча можливі окремі несуттєві неточності або недостатньо розгорнуті смислові компоненти. Практичне завдання виконується правильно, із загалом достатнім обґрунтуванням вибору технології, методів і етапів роботи. У ситуаційній задачі студент правильно визначає проблему, пропонує доцільні способи дії, виявляє розуміння міжвідомчої взаємодії, хоча окремі елементи аналізу можуть бути представлені не в повному обсязі. Аргументація є загалом переконливою, професійна мова – коректною, хоча можливі окремі стилістичні або логічні нерівності. Знання застосовуються правильно переважно в типових професійних ситуаціях.

	74-81	С	Здобувач загалом володіє навчальним матеріалом, правильно відтворює основні положення тем і демонструє належний рівень розуміння змісту освітніх компонентів. Теоретична відповідь є змістовно правильною, але менш глибокою, менш узагальненою або недостатньо деталізованою. Практичне завдання виконується в цілому правильно, однак професійне обґрунтування рішень може бути обмеженим, а структура відповіді – недостатньо виразною. У ситуаційній задачі здобувач правильно окреслює проблему і пропонує прийнятний варіант дій, але не завжди повною мірою розкриває ресурси, ризики, критерії ефективності або етичні аспекти. Аргументація є достатньою, хоча менш самостійною і менш варіативною. Професійна мова переважно правильна, проте може не вистачати точності, послідовності або чіткості в окремих фрагментах.
Задовільно	64-73	D	Здобувач знає основні положення тем, однак відповіді переважно мають репродуктивний характер. Теоретичне питання розкривається частково, без грубого спотворення змісту, але з помітною поверховістю, неповнотою, неточностями або слабкою логічною організацією. Практичне завдання може бути виконане загалом правильно, однак обґрунтування вибору технології, методів чи етапів є неповним, формальним або недостатньо переконливим. У ситуаційній задачі здобувач зазвичай визначає очевидну проблему, але не завжди чітко розмежовує її причини та наслідки, неповною мірою враховує ресурси, ризики, міжвідомчу взаємодію та етичний вимір. Аргументація наявна, але не формує цілісного професійного рішення. Професійна мова використовується нерівномірно, іноді з побутовими формулюваннями або термінологічними неточностями. Застосування знань можливе переважно у стандартних і відносно простих ситуаціях.

	60-63	E	Здобувач знає основні положення тем, однак відповіді переважно мають репродуктивний характер. Теоретичне питання розкривається частково, без грубого спотворення змісту, але з помітною поверховістю, неповнотою, неточностями або слабкою логічною організацією. Практичне завдання може бути виконане загалом правильно, однак обґрунтування вибору технології, методів чи етапів є неповним, формальним або недостатньо переконливим. У ситуаційній задачі здобувач зазвичай визначає очевидну проблему, але не завжди чітко розмежовує її причини та наслідки, неповною мірою враховує ресурси, ризики, міжвідомчу взаємодію та етичний вимір. Аргументація наявна, але не формує цілісного професійного рішення. Професійна мова використовується нерівномірно, іноді з побутовими формулюваннями або термінологічними неточностями. Застосування знань можливе переважно у стандартних і відносно простих ситуаціях.
Незадовільно	35-59	F X	Здобувач відтворює мінімально необхідний обсяг знань, достатній для загального розуміння основного змісту тем, проте демонструє значні труднощі в аналізі, узагальненні та професійному застосуванні матеріалу. Теоретична відповідь є частковою, недостатньо структурованою і термінологічно нестійкою. Практичне завдання виконується з помітними недоліками в логіці, послідовності та обґрунтуванні професійного рішення. У ситуаційній задачі студент бачить лише окремі зовнішні аспекти проблеми, не повною мірою визначає потреби, ризики, ресурси і суб'єктів взаємодії. Аргументація є обмеженою, професійна мова – спрощеною, із термінологічними або логічними похибками. Застосування знань має нестійкий характер і можливе лише за умов значної опори на стандартні алгоритми.
	1-34	F	Здобувач демонструє недостатній рівень підготовки, але окремі фрагменти знань і вмінь дають підстави вважати, що після додаткової підготовки результат може бути покращений. Теоретична відповідь є фрагментарною, неповною, із численними неточностями. Практичне завдання виконується з істотними помилками, без належного обґрунтування вибору технології, етапів і способів дії. У ситуаційній задачі відсутній цілісний професійний аналіз, слабо визначаються проблема, потреби, ризики і ресурси, не вибудовується послідовний маршрут допомоги. Аргументація є поверховою або непереконливою, професійна мова – невпевненою, із виразними змістовими й термінологічними недоліками. Застосування знань у професійному контексті є обмеженим.

		Здобувач не демонструє необхідного мінімуму професійної готовності. Теоретична відповідь є фрагментарною, змістово хибною або вкрай неповною; базові поняття використовуються неправильно або не використовуються зовсім. Практичне завдання не виконується або виконується зі значними професійними помилками: не визначається проблема, не обґрунтовується технологія, відсутні етапність і логіка рішення. У ситуаційній задачі відповідь зводиться до випадкових або непрофесійних суджень без аналізу потреб, ризиків, ресурсів, суб'єктів взаємодії та етичних умов. Аргументація відсутня або не витримує професійної перевірки. Професійна мова нечітка, термінологічно нестійка, логічно розірвана. Знання не застосовуються або застосовуються хибно навіть у типових умовах.